

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
DEPARTEMENT ECONOMIE

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN
1985/32

DE WONDERBARE WERELD
VAN DE ECONOMISCHE PARADIGMA'S

Louis BAECK

Januari 1985

02851
32
Centrum voor Economische Studiën, E. Van Evenstraat 2b, 3000 LEUVEN

1. The first part of the paper is a review of the literature on the effects of the 1997 Asian financial crisis on the economies of the Asian countries. The second part of the paper is a review of the literature on the effects of the 1997 Asian financial crisis on the economies of the Asian countries. The third part of the paper is a review of the literature on the effects of the 1997 Asian financial crisis on the economies of the Asian countries.

K.U. LEUVEN
CENTRUM VOOR ECONOMISCHE STUDIEN
Naamsestraat 69 - B-3000 LEUVEN
Tel. (016) 32.67.25
Fax (016) 32.67.96
BTW BE 419.052.173

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN

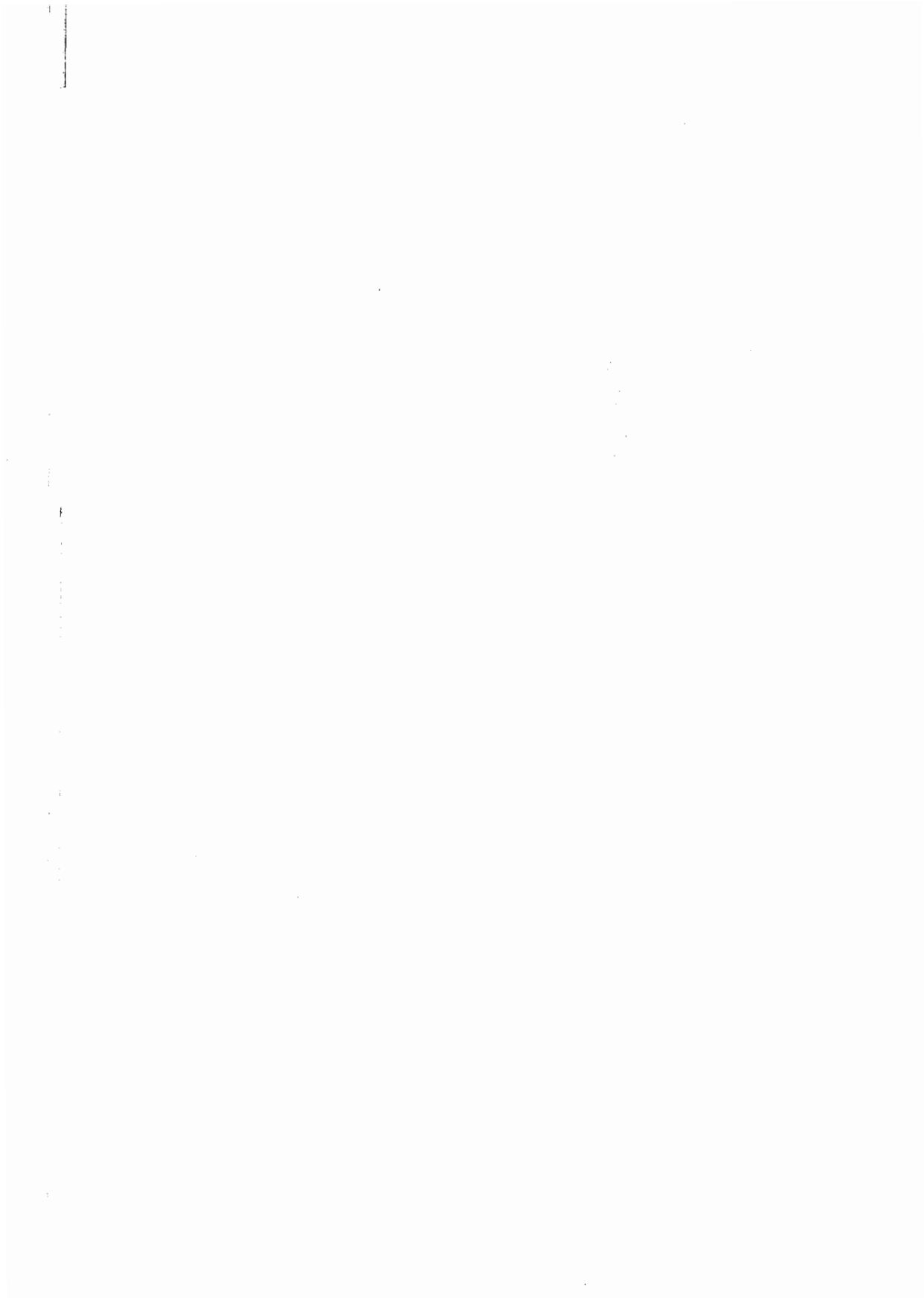
1985/32

DE WONDERBARE WERELD VAN DE ECONOMISCHE PARADIGMA'S

Louis BAECK

januari 1985

D/1985/2020/01

INHOUD

- I. PROBLEEMFORMULERING
- II. NADENKEN OVER WETENSCHAP
- III. DE KEYNESIAANSE FAMILIE
- IV. DE POSTKEYNESIANEN
- V. DE INSTITUTIONALISTEN
- VI. DE MONETARISTEN
- VII. DE HEROPBLOEI VAN DE OOSTENRIJKSE SCHOOL
- VIII. DE AANBODECONOMEN
- IX. NABESCHOUWINGEN

I. PROBLEEMFORMULERING

De geschiedenis van het economisch denken leert ons dat in een ver verleden de economische analyse werd bedreven door een kleine groep van alleenstaande denkers. In de middeleeuwen ontspon zich een intens debat over de juiste prijs (*justum pretium*) door maatschappijbewuste theologen, met name de scholastiekers. Tijdens de moderne natievorming in de zestiende en zeventiende eeuw maakten mercantilistisch geïnspireerde pamfletschrijvers hun eerste inzichten over betalingsbalans, inflatie en tewerkstellingsbeleid wereldkundig. In de klassieke en postklassieke periodes brachten enkele grootmeesters een globale synthese. Maar zij wortelden in een zeer verscheiden milieu : A. Smith (universiteitsprofessor van moraal), D. Ricardo (succesrijk wisselagent en bankier), Th. Malthus (protestants dominee), K. Marx (wijsgeer en stichter van een revolutionaire partij), enz.

In de tweede helft van de negentiende eeuw krijgt de economische wetenschap universitaire status. Het vak wordt opgenomen in de curricula van enkele Europese en Amerikaanse universiteiten. Sinds het begin van deze eeuw is de "academisering" van de economische analyse in stijgende lijn gegaan. En in de jaren dertig van deze eeuw doet zich een "professionalisering" voor van het vak. Voortaan wordt de economische analyse bedreven door hiertoe geschoolde professionals. Enkele landen gaan hierin voorop : Groot-Brittannië, Duitsland, Zweden, de Verenigde Staten. Maar alles samen genomen, vormen de professionele economen dan nog een relatief kleine groep.

In de naoorlogse periode doet zich een ware "universalisering" voor. In alle universiteiten worden goed bevolkte economische faculteiten uitgebouwd. Daarenboven wordt het vak economie opgenomen in verschillende universitaire opleidingsprogramma's : in de rechtsstudies, alsook in de studies voor ingenieur, voor psycholoog en pedagoog, voor socioloog en politicoloog, voor historicus, enz. Vandaag de dag maken sommige jongeren met het vak reeds kennis in het secundair onderwijs. En in vele instituten van postsecundaire en van beroepsopleiding worden een of meerdere vakken economie onderwezen. Enige vertrouwdheid met de economische manier van denken behoort nu tot de algemene cultuur van de hedendaagse mens.

Tijdens dit proces van universalisering heeft zich evenwel een kentering voorgedaan in de manier waarop economie bedreven wordt door de professionals van het vak. Het economisch denken schonk in vroegere tijden veel aandacht aan de historische, de morele, de politieke, de sociale alsook aan de wetenschappelijke relativiteit van de economische inzichten. Sinds de professionalisering is het accent verschoven :

- naar de ontwikkeling van economisch "zuivere" d.w.z. abstracte reïnculturen ;

- naar de uitbouw van instrumenteel denken, gericht op technische bijsturing (beleid) van economische en maatschappelijke processen.

De verwiskundiging van het vak heeft krachtige impulsen gegeven aan deze omschakeling van een humanistische naar een positivistische aanpak in de economische analyse. Er heeft zich in onze wetenschap een benadrukking van de technische "middelen"-rationaliteit voorgedaan, met verwaarlozing van de kritische analyse der doelen. Het economisch gebeuren wordt door vele professionelen gepercipieerd als een bundel van functionele verhoudingen tussen aggregaten die op elkander inwerken via een stel parameters. Technische puzzels die rijzen bij meting en kwantificering krijgen hierbij ruime aandacht. De kritische toetsing van de basishypothese (paradigma) waarop hogervermelde functionele redeneringen rusten, wordt in tegenstelling tot het verleden, vaak in het vage gelaten. De empirische staving van de gehanteerde functionele matrix wordt veelal voorgesteld als het doorslaggevend geldigheids criterium van het analyseresultaat. In feite toetsen vele van deze tot reïncultuur gereduceerde modellen meer de technische virtuositeit van de onderzoeker dan het bestudeerde probleemveld (1).

De technische verfijning en de empirische staving van de economische modellen brachten heel wat economen in de verleiding hun bevindingen voor te stellen als (onaantastbare) "waarheden". De exuberante groeigolf 1955-75 had voor gevolg dat dit geloof in economische waarheden ook ging spreiden naar ruime segmenten van de publieke opinie. Ondertussen hebben de economische crisisverschijnselen van de westerse wereld het geloof in het geldigheidsgehalte van de economische wetenschap een flinke deuk gegeven.

Sinds de groeivertraging toesloeg en de beperktheid van de socio-politieke bijsturing van de economie zichtbaar is geworden, groeide het besef dat de economie in werkelijkheid niet evolueert volgens zogenaamde "exacte" scenario's. De geldigheid van de economische prognose is immers afhankelijk van de basishypothese waarop zij rust. En in de economische analyse heeft de onbevangen onderzoeker hierin een ruime keuze. De verschillende economische denkscholen steunen ieder op een verschillend, maar relevant, paradigma. In een zo complexe aangelegenheid als het economisch gebeuren is het dan ook verkieslijk de wetenschappelijke uitspraken voor te stellen als "één van de mogelijke evoluties" naargelang de ene of de andere basishypothese over mens, economie en maatschappij als uitgangspunt wordt gekozen.

-
- (1) In een artikel sprankelend van humor en zwemend naar satire heeft Axel Leijonhufvud de beeldversmalling en de eenzijdigheid van het hedendaags economisch professionalisme beschreven. Wij citeren zijn besluit : "Having lost their past, the Econ are without confidence in the present and without purpose and direction to the future". Zie A. Leijonhufvud "Life among the Econ" in *Western Economic Journal*, September, 1973.

II. NADENKEN OVER WETENSCHAP

De jongste jaren is de kritische ondervraging over de geldigheid van wetenschappelijke uitspraken, zelf een bloeiende tak van wetenschap geworden. De kennissociologie en de wetenschapsfilosofie stellen de principiële feilbaarheid en de ideologisch vertekende wortels van wetenschappelijke inzichten voorop. Beide huldigen zij een of andere vorm van wetenschappelijk relativisme. Gezien vanuit deze hoek komen wetenschappelijke inzichten tot stand of worden als ongeldig afgedaan door denkscholen die elkander bestrijden, met verschillende basishypothesen (1).

Lange jaren bleef deze problematiek een zaak van wetenschapsfilosofen en van kennissociologen, bedreven in een "ivoren toren". Zo is het evenwel niet gebleven. Sinds kort vond het nadenken over wetenschap ook zijn beslag in het voor een ruim publiek meer toegankelijke literaire genre, met name in de historische roman. Het in 1980 verschenen boek "De naam van de roos" wordt nu alom geprezen als een genietbare bestseller. Voor een detective-verhaal waarvan de intrige zich afspeelt in een laat-middeleeuwse benediktijnenabdij mag dit verrassend lijken.

Met menig pikant detail schetst de auteur Umberto Eco de ten top gestegen spanning in deze religieuze microkosmos, naar aanleiding van een reeks moorden. Op het eind van het verhaal komt de ontknoping van de elkaar snel opeenvolgende misdaden. Het "*corpus delicti*" is niets meer dan een door de abt verboden werk van Aristoteles over poëzie. Maar het spannend en geromanceerd verhaal van Eco kan ook opgevat worden als een kennissociologische studie van de laat-middeleeuwen.

In de intellectuele geschiedenis van het westen is deze periode een scharniertijd. Inderdaad, in de pas opgerichte kathedraalscholen en universiteiten begint men dan te experimenteren met nieuwe kennismodellen. Tot dan werd kennis over God, mens en wereld ontleend aan de uitspraken van de kerk als onfeilbare instantie. Zij putte haar waarheid uit geopenbaarde bronnen, die als onaantastbaar werden voorgehouden. Tegenover dit "gesloten" kennismodel van de laat-middeleeuwse monnikenwereld ontwikkelt zich in de twaalfde en vooral in de dertiende eeuw een "open" kennismodel. In de meer open wereld van de pas opgerichte universiteiten manifesteren zich als schokgolven nieuwe paradigma's :

- In een eerste schokgolf doet zich een omschakeling (*translatio*) voor naar het gebruik van de menselijke rede, gestuwd door de import van het gedachtengoed van Aristoteles uit de Islamwereld ;

(1) Een uitdieping van deze stelling, toegepast op het economisch denken, kan men vinden in J. Schumpeter, "Science and Ideology" in *American Economic Review*, mei 1949, verder uitgewerkt door H. Katouzian, *Ideology and Method in Economics*, Londen, 1980.

- In een volgende schokgolf komt de tweede "*translatio*" met het benadrukken van de zintuiglijke kennis, d.w.z. het nominalisme en het empirisme van de Franciscanen. Over deze "*via nova*" handelt de spannende roman van Umberto Eco.

De eerste reactie van de gesloten monnikenwereld was er een van verzet en van strijd tegen de nieuwe kennisopvatting. Volgens de nieuwe opvatting werd de waarheid nu voor ieder toegankelijk geacht die zich op de juiste wijze, d.w.z. langs wetenschappelijk geschoolde manier, wist te bedienen van zijn verstand (rationalisme) of van zijn zintuigen (positivisme). Maar de theologische bakermat van de nieuwe kennisleer (rationalisme en nominalisme) had voor gevolg dat het wetenschappelijk establishment er nog voor eeuwen van uitging dat de mens het door de inzet van de rede of door zintuiglijke kennis tot "waarheden" kon brengen.

Sinds het begin van deze eeuw heeft men ook het waarheidsgehalte van de wetenschappelijke kennis onttroond. Kennissociologie en wetenschapsfilosofie gaan nu uit van de principiële feilbaarheid van de menselijke rede en van de onvolkomenheid van het wetenschappelijk experiment. In plaats van aanspraak te maken op een algemeen geldende kennis leeft in deze kringen nu het besef van wetenschappelijk pluralisme.

1. De kennissociologie

De kennissociologie onderzoekt de wisselwerking en de vervlechting van de kennisvorming met de historisch-maatschappelijke context waarin deze kennis tot stand komt. Tot de intellectuele revoluties van deze eeuw behoort het besef van het niet-bestaan van de "zuivere rede", d.w.z. van een denken dat onafhankelijk is van de vitale, de motivationele en de sociale "*Sitz im Leben*" van de wetenschapper. Het kennend subject kan zich moeilijk loswerken uit zijn historische en sociale omgeving. Volgens de bevindingen van de kennissociologie is het dus niet zo eenvoudig als men wel eens heeft gedacht om de grens te trekken (het demarcatieprobleem) die wetenschappelijke uitspraken van vóórwetenschappelijke vooringenomenheid of van ideologische opties scheidt.

Sinds de bewustwording van de maatschappelijke verankering van het denken is geen wetenschap meer vrij van de verdenking dat er ideologische vooringenomenheid in het spel kan zijn. Dit geldt vooral voor de wetenschappen die uitspraken doen over de menselijke gedragingen en de ordening van de maatschappij, zoals de economie. Hierdoor wordt uiteindelijk elke aanspraak op objectieve geldigheid van de wetenschap ontkracht. Het ontsluiten van de historische, de sociale en de ideologische coëfficiënt van het denken is volgens de kennissociologie de opdracht van kritische, d.w.z. van authentieke wetenschap. Het ontbolsteren van de kennis uit haar "*Umwelt*" brengt het inzicht van wetenschappelijk relativisme.

2. De wetenschapsfilosofie

De wetenschapsfilosofie die recentelijk een hoge bloei heeft gekend, verlegt het accent van onderzoek : weg van het sociaal determinisme naar meer aandacht voor de interne of autonome ontwikkelingsdynamiek van het denken.

a. Karl Popper

Vanuit zijn kritisch rationalisme neemt Popper de kennissociologie en haar radicaal relativisme onder schot :

- het gevaar is groot dat indien men de sociale, culturele en historische relativisering van het denken te sterk benadrukt, elk rationeel debat tussen maatschappelijke groepen en volkeren (verankerd in een historisch anders gearde "*Umwelt*") in het gedrang komt ;
- het gevaar is groot dat de intellectuele elite zich de hermeneutische rol van de middeleeuwse kerk toeëigent op basis van haar vermeend monopolie in de ontsluitingsfunctie.

Popper heeft een hele ontwikkeling doorgemaakt die in dit beknopt bestek niet kan besproken worden (1).

Volgens Popper is wetenschap per definitie een probleemoplossende activiteit. Het wetenschappelijk onderzoek gaat dus uit van probleemstellingen en tracht hiervoor oplossingen te formuleren. De oplossingspogingen worden aan het onderzoeksmilieu voorgesteld. Zij komen dan aan kritiek van anderen bloot te staan. Inzichten die niet voor kritisch onderzoek vatbaar zijn (b.v. waarde-oordelen), worden als onwetenschappelijk geklasseerd. De andere hypothesen, die door het wetenschappelijk establishment kritisch geanalyseerd worden op hun waarde (als vermoedelijke oplossingen voor bepaalde probleemformuleringen) en onder deze kritiek over-eind blijven, worden uiteindelijk aanvaard.

Hoe langer een theorie stand houdt, hoe meer ze wetenschappelijke standing krijgt. De weerstand van een theorie tegen kritiek is dus een maatstaf voor haar wetenschappelijke degelijkheid. Tot op zekere hoogte huldigt Popper een cognitief evolutionisme of een wetenschappelijk Darwinisme. Het wordt een uitselecteren van theorieën op basis van "*survival of the fittest*", d.w.z. "*survival*" na de selectie op basis van kritische toetsen. De wetenschappelijke

(1) Een overzichtelijke stand van zaken inzake de stellingen van K. Popper, Th. Kuhn, I. Lakatos, J. Watkins en P. Feyerabend kan men vinden in het verzamelwerk uitgegeven door I. Lakatos en A. Musgrave, *Criticism and the growth of knowledge*, Londen, 1977.

methode heeft dus een typisch kritische inslag. Belangrijk voor de uitgangshypothese is immers haar principiële discuteerbaarheid. Wetenschap verzamelt *mogelijke* verklaringen voor problemen, welke onderzocht en eventueel weerlegd worden. Houdt de te toetsen hypothese na kritische evaluatie echter stand, dan wordt ze in het wetenschappelijke milieu als theorie aanvaard.

Erg belangrijk in Poppers wetenschapsbenadering is dat *de feiten* ondergeschikt worden gemaakt aan de theoretische uitselectering. De geldigheidsnorm van wetenschappelijke uitspraken steunt op hun bestand zijn tegen ontkrachting (falsificatie) vanuit nieuwe theoretische inzichten. Niet de louter feitelijke toetsing op basis van empirische gegevens zoals in de neopositivistische traditie, maar wel de logische weerlegbaarheid en het coherentieonderzoek vormen de kernen van ware wetenschapsbeoefening. Objectief is datgene wat niet weerlegbaar is. Het is door toepassing van de kritische redenering dat wetenschap voortschrijdt.

De weerlegbaarheid van de wetenschappelijke theorie impliceert volgens Popper dat de wetenschap een hypothetisch d.w.z. voorlopig karakter heeft. De intellectuele bedrijvigheid die men gewoonlijk wetenschap noemt, is dus een feilbaar gegeven. Steeds opnieuw worden probleemoplossingen geformuleerd die de voorgaande verwerpen. Deze nieuwe inzichten zijn nooit definitief. Het vinden van een meer sluitende hypothese wil niet zeggen dat men dichterbij de zogenaamde *waarheid* zou komen. Men kan alleen zeggen dat het jongst gevonden inzicht beter bestand is tegen de huidige kritiek dan de vorige theorie.

Het kritisch rationalisme van Popper staat duidelijk in contrast met het neopositivisme. Wetenschap is niet louter het resultaat van het koel en nuchter meten van feiten en data, maar behelst vooral ook het kritische ondervragen en discussiëren van basis-hypothesen. Door deze bestendige invraagstelling evolueert wetenschap met kleine stapjes.

b. Thomas Kuhn

Tegenover het gradualisme van Popper, tracht Kuhn de interne ontwikkeling van wetenschap scherper te profileren als een breuk die hij gelijk stelt met een revolutie (1). Tegenover de rationeel-kritische aanpak van Popper, is het wetenschapsmodel van Kuhn eerder historisch georiënteerd. Kuhn onderzoekt zoals een historicus de stadia die elke wetenschap in haar ontwikkeling doormaakt. En

(1) T.S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, Londen, 1962.

ook hier staan wij voor een dialectisch proces. Volgens Kuhn verloopt wetenschappelijke vooruitgang in een afwisseling van twee fasen : de fase van de normale wetenschapsbeoefening, onderbroken door revoluties die de verworven traditie omgooien en nieuwe visies of paradigma's lanceren :

- In de *normale* fase heerst grote eensgezindheid tussen de wetenschappers over de basishypothese of het tot school van denken uitgegroeide paradigma. Het wetenschapsbedrijf is dan vooral gericht op gedetailleerde vormverfijning van een door allen aanvaard basisaxioma.
- De wetenschap *in crisis* : dit is de periode tijdens dewelke een totaal nieuw inzicht of paradigma om erkenning vecht. Deze is gelijk te stellen met een wetenschappelijke revolutie.

Lange perioden waarin vrijwel alle theoretici in een bepaald vak uitgaan van dezelfde zienswijze, worden afgewisseld door perioden van grote verwarring, waarin voor- en tegenstanders met verschillende paradigma's elkaar intens bestrijden. Wezenlijk nieuwe inzichten ontstaan dus niet langs de weg van de verfijnde accumulatie van gegevens en inzichten (cfr. Popper), maar ook en vooral door de ontdekking van een nieuw interpretatiekader, d.w.z. door het lanceren van een nieuwe perceptiestructuur.

Kuhn gaat ervan uit dat de periode van "*normal science*" d.w.z. de rustige wetenschappelijke arbeid op basis van een door vele wetenschappers gedeeld paradigma, de regel is. Bij deze normale wetenschappelijke arbeid botsen de onderzoekers dan wel regelmatig op *puzzels*, die vanuit het paradigma als *abnormaal* voorkomen. Maar dit zijn slechts ongerijmdheden die door de technische virtuositeit van de wetenschapper mettertijd wel een oplossing vinden (1).

Omwille van de veranderende omstandigheden in de samenleving of omwille van nieuwe wetenschappelijke inzichten breekt er een tijd aan dat het paradigma aanleiding geeft tot puzzels die niet meer op te lossen zijn door methodologische virtuositeit. Dan komt het *oude* paradigma in crisis. Er ontstaat *een nieuwe lente en een nieuw geluid* die plaats maken voor een nieuw paradigma. De in wetenschappelijke kring opborrelende nieuwe perceptiestructuren en werkmethoden verdringen dan de oude. Men bevindt zich in wetenschappelijke revolutie. Deze revolutie verloopt echter niet zonder slag of stoot. Want het voorbijgestreefd paradigma kan nog jaren taaie weerstand bieden. De intellectuele sociale omgeving bevordert immers deze inertie :

-
- (1) In latere geschriften heeft Kuhn het begrip paradigma omgedoopt tot disciplinaire matrix. Deze behelst niet alleen de basishypothese maar ook de methodologie van de onderzoeker.

- een wetenschapper stapt niet lichtzinnig en zonder interne strijd af van het in het onderwijs verworven inzicht ;
- in de geïstitutionaliseerde wetenschap van vandaag (wetenschap wordt in sociale groep, d.w.z. in researchinstituten bedreven) ondergaat de jonge wetenschapper de sociale druk die uitgaat van het daar gehuldigde paradigma ; wat de doorbraak van het nieuwe tijdelijk afremt.

Het groepsconformisme dat uitgaat van een researchploeg is door Imre Lakatos meer in detail geanalyseerd. Lakatos ziet de heden-daagse wetenschap evolueren op basis van researchprogramma's. Pas wanneer het ene onderzoeksprogramma door een grensverleggende nieuwe perceptiestructuur of door een nieuwe onderzoeksmethode wordt vervangen, komt de wetenschap in beweging.

3. De toepassing op het economisch denken

De complexiteit van het economisch gebeuren en de inbedding ervan in een ruimere maatschappelijke matrix heeft voor gevolg dat het monopolie van één allesoverheersend paradigma in onze wetenschap minder voorkomt dan rivaliserende strijd tussen meerdere denkscholen. Het feit dat economie in onze sociopolitiek bijgestuurde welvaartsstaten uitgegroeid is tot een beleidsinspirerende wetenschap heeft de wisselwerking tussen theorie en praktijk nog versterkt.

Schematisch gezien ontspruit het denken over economie aan drie voorname bronnen :

- De concrete tijdsproblematiek waarin het denken wordt geformuleerd. Het economisch denken is tot op zekere hoogte actualiteitsgericht. De jaren dertig werden gekenmerkt door een deflationaire crisis, die aanleiding gaf tot de keynesiaanse revolutie. De actualiteit van de jaren 1955-75 was exuberant en produceerde inflatoire spanningen met het monetarisme als nieuw paradigma. Sinds 1975 wordt het economisch denken beheerst door de fiscale en sociale overbelasting, met de opkomst van de aanbodeconomie.
- De levensbeschouwelijke opvattingen van de econoom over mens, maatschappij en wereld. Hierin kan men een min of meer ruime plaats inruimen aan de vrije scheppingsdrang van het individu of integendeel aan de maatschappelijk en politiek geordende mechanismen. De stagnatie van de jaren dertig gaf aanleiding tot het overbenadrukken van de politieke en maatschappelijke interventie in het economisch proces. De overdosis hiervan tijdens de exuberante groeicyclus 1955-75 heeft een terugkoppeling in het denken naar liberalisering en deregulering verwekt.
- De methodologie en de beroepstechniek waarop de econoom door scholing of ervaring vertrouwt : deze kan min of meer functioneel-deterministisch zijn of integendeel min of meer ruimte laten

voor het onvoorspelbare in de menselijke en maatschappelijke gedragingen. In de naoorlogse periode is de louter deterministische modelredenering in de macro-economie sterk toegenomen. De expansieve jaren 1955-75 deden veel economen geloven dat hun modelredenering de toekomstige werkelijkheid kon voorvoelen en bepalen. Sinds de crisis heerst een soberder besef dat mensen en maatschappijen zich niet laten herleiden tot passieve *rolvervullers* in een abstract *scenario*. Mensen zijn tot op zekere hoogte onvoorspelbaar in hun reacties.

De geschiedenis leert dat crisistijden een vruchtbare bodem vormen voor nieuwe economische gedachtenstromingen. Meestal dienen deze nieuwe doctrines als wetenschappelijke stut en steun om de gewenste beleidsomschakeling te schragen. Nu onze westerse economieën zich in hun daljaren bevinden, zijn er nieuwe denkrichtingen over het economie bedrijven ontstaan. Het kan verhelderend werken deze kentering in het economisch denken niet alleen te situeren als reactie op een veranderende economische werkelijkheid, maar ook als paradigmavernieuwing.

Geïnspireerd door hogervermelde beschouwingen zullen we het wetenschappelijk pluralisme in het economisch denken tijdens de naoorlogse periode belichten.

III. DE KEYNESIAANSE FAMILIE

1. Keynes als gangmaker van de bijgestuurde markteconomie

Het naoorlogs economisch denken en de beleidsvoering werden sterk beïnvloed door de paradigmavernieuwing gelanceerd door J.M. Keynes (1).

In het afzweren van het neoklassiek evenwichtsdenken speelden de tijdsomstandigheden een beslissende rol, met name de aanhoudende massawerkloosheid van de jaren dertig. Keynes kwam tot de bevinding dat de Cambridge synthese van Marshall en Pigou niet meer relevant was voor de verklaring van de economische werkelijkheid. Hij betwijfelde dat de depressieve economie van zijn tijd bij middel van een deflatoire uitzuivering, d.w.z. door prijsaanpassingen naar beneden, terug naar een tewerkstellingsevenwicht zou evolueren.

-
- (1) De geïnteresseerde lezer kan hierover meer bijzonderheden vinden in L. Baeck, "De paradigmavernieuwing van de General Theory" in *Tijdschrift voor Economie en Management*, n° 3, 1984.

Na "*a long struggle of escape*" uit de traditie waarin hij was opgeleid, lanceerde hij zijn nieuw paradigma.

- a. Op theoretisch gebied formuleert hij een nieuwe macro-economie waarin de bestedingsvraag, de investeringsmultiplicator, de liquiditeitsvoorkeur en de onzekere toekomstverwachtingen van de economische agenten belangrijke determinanten zijn. Nieuw is het inzicht dat de economie ook een evenwicht kan bereiken bij aanzienlijke ondertewerkstelling van arbeid en van kapitaal. Prijsaanpassingen kunnen hier geen soelaas brengen. In een depressieve economie is een actief fiscaal en monetair beleid nodig om de globale vraag te stimuleren. In de keuze tussen werkloosheid en inflatie, oordeelde hij inflatie een minder kwaad.

Op micro-economisch vlak evenwel blijft Keynes de marginalistische inzichten van de neoklassiek trouw. Dit mag verwonderlijk lijken aangezien J. Robinson, een van zijn begaafde assistenten, toen reeds baanbrekend werk had verricht over oligopolistische prijsbepaling. Bij Keynes vertoont alleen de relatieve prijs voor arbeid een starheid die afwijkt van het neoklassiek aanpassingsmodel.

- b. Op het beleidsniveau was de actie van Keynes erop gericht de depressieve markteconomie, door beheerste sociopolitieke bijsturing, op een crisisvrije ontwikkelingsbaan te houden. Als politiek geëngageerd econoom schreef hij meer dan eens blauwdrukken voor de linkse vleugel van de liberale partij. Keynes heeft in dit politieke milieu de anticyclische budgetpolitiek ingang doen vinden.

Zelf een *mandarijn* van de intellectuele, artistieke en financiële wereld, achtte hij de sociopolitieke bijsturing trefzeker, in de mate dat ze gedacht en gemanaged werd door een onbaatzuchtige en intelligente elite. Een beheerselite met een ontwikkeld invoelingsvermogen tegenover de onzekerheid van de toekomst en de onvoorspelbaarheid van het menselijk gedrag. Keynes formuleert het als volgt : "*public affairs should and can be managed by an elite of clever and disinterested public servants*". Hij was er vast van overtuigd dat deze bijsturing vanwege deze beheerselite los kon gebeuren van systeemverstorende sociopolitieke druk. Hij ging er van uit dat : "*economic decision-making could be insulated from political pressures*". Hierin is het door hem geïnspireerd beleid van de naoorlogse periode alleszins een andere weg opgegaan.

Men kan het betreuren dat de gangmaker van het nieuwe paradigma, eerst door ziekte en daarna omwille van talrijke officiële opdrachten tijdens de oorlog, geen tijd heeft gehad om zijn *General Theory* te vervolmaken. Naast oorspronkelijke inzichten bevat zijn boek ook enkele duistere passages en ongerijmdheden. Deze hebben aanleiding gegeven tot verwarde exegese en tot het opsplitsen van de keynesiaanse familie in verschillende denkscholen.

2. De neokeynesianen

De neokeynesianen hebben de intellectuele erfenis van Keynes, d.w.z. een nieuwe macro-economie gekoppeld aan de neoklassieke micro-economie, verder uitgebouwd.

- a. De invlechting van het Hicksiaans IS-LM-schema in de keynesiaanse macro-economie was een van de eerste maar systeembepalende kruisbestuivingen naar het neokeynesianisme. Als gevolg van deze invlechting liet zich in de Verenigde Staten een invloedrijke groep economen (ondermeer Klein, Samuelson en Tobin) in de toen nog jonge sekte inlijven.
- b. De groeitheorie van Harrod bracht een omschakeling van het keynesiaanse korte termijn model naar de lange termijn. Deze groeitheorie genoot heel wat bijval in de planbureaus van industrielanden zowel als van ontwikkelingslanden. De onderliggende idee van de neokeynesiaanse groeitheorie was dat stabiele groei op lange termijn bestendige bijsturing vereiste. Zo gezien was evenwichtige groei een voluntaristisch sociopolitiek project en niet een produkt van marktautomatismen. Het was dus een legitimering van *permanente* overheidsbijsturing.
- c. De derde vervolmaking bestond erin het gesloten model van Keynes om te schakelen naar een open model : door invlechting van de import en export in de macro-economische kringloop.
- d. Tenslotte zette de neokeynesiaanse familietak zich met ijver aan de uitbouw van partiële modellen : op het vlak van de consumptiequote, op het vlak van de overheidsbudgettering (volle tewerkstellingsbudgetten), op het vlak van de spanningsrelatie tussen tewerkstelling en inflatie zoals in de Phillipscurve, enz. De wiskundige en econometrische ondersteuning van de analyse nam enorme uitbreiding, met het gevolg dat het vak de techno-bureaucratische en mechanistische toer opging.

Vooral in Nederland en in de Verenigde Staten groeide de modelbouw uit tot een econometrische industrie ; zo b.v. de modellen van het Centraal Planbureau, en in de V.S. het Brookings- en Whartonmodel. Aangezien de meeste van deze modellen uitgebouwd werden op de basishypothese van vaste gedragsparameters, hadden ze heel wat coherentiepuzzels te verwerken. Het bestedings- en produktiegedrag van de economische agenten is immers niet als *constante* parameter in te bouwen. Dit omwille van het feit dat de gedragingen veranderlijk zijn, d.w.z. beïnvloed worden door het economisch gebeuren zelf en omgekeerd.

De berekeningstechniek bij het uitwerken van scenario's nam de bovenhand op het kritisch ondervragen van basishypothesen. Zo b.v. hebben de neokeynesianen hun aandacht onvoldoende gezet op het co-

herentievraagstuk. De koppeling van Keynes' macro-economie aan het marginalisme van de neoklassiek werpt heel wat theoretische en praktische vragen op, die de postkeynesianen beter opgevangen hebben. Omwille van deze en andere theoretische incoherenties kreeg menig researcher en modellenbouwer onoplosbare puzzels voorgeschoteld. Deze waren niet alleen door technische virtuositeit op te lossen maar wel door het hanteren van precieser basishypothesen.

De Phillipscurve, een kroonstuk van neokeynesiaanse econometrie, levert ons hiervan een treffend voorbeeld. De Phillipscurve ging uit van de veronderstelling dat er tussen de graad van werkloosheid (u ; unemployment) en de inflatie (\dot{p} ; de tijdsafgeleide van het algemeen nominale loon-prijspeil of de prijsdrift) een vaste, maar niet lineaire, functionele relatie bestaat van het type :

$$\dot{p} = w = a + bu^{-1} + cu^{-2} \quad (1)$$

Dus lage werkloosheidsgraden verwekken prijsdrift naar omhoog, en omgekeerd, hoge werkloosheidsgraden bewerken prijsdeflatie. Zo gezien, zou de te berekenen parametrische verhouding tussen de twee variabelen u en \dot{p} , het beleid in de mogelijkheid stellen een bepaalde graad van prijsstabiliteit (of omgekeerd van aanvaardbare inflatie) uit te ruilen tegen een bepaalde graad van gewenste tewerkstelling (of omgekeerd van tolereerbare werkloosheid). De Phillipscurve steunde op de gebruikelijke heroïsche vereenvoudigingen zoals homogeniteit van de arbeidsmarkt met perfecte onderlinge uitwisselbaarheid van alle werknemers (ongeacht de graad van scholing, enz.).

Maar de Phillipscurve steunde daarenboven op een onuitgesproken basisaxioma, met name de marginale arbeidswaardeler, d.w.z. de marginale prijs van arbeid is bepalend voor het algemeen prijspeil. In deze visie werd het algemeen prijspeil dus gedetermineerd door de marginale arbeidswaarde. De Phillipscurve was dus een schoolvoorbeeld van de synthese tussen neoklassieke micro-economie en Keynesiaanse macro-economie.

In de jaren zeventig ging er over de economische onderzoeksinstellingen een ware roes van Phillipscurvenberekening, die de beleidsmilieus inspireerde tot hun befaamde stop-go-politiek. Na de euforische beginjaren van de Phillipscurve rezen er puzzels bij de berekening die zelfs bij middel van de meest virtuose econometrie onoplosbaar waren. In de jaren zeventig kwamen over gans de westerse wereld de prijzen op drift zelfs bij stijgende werkloosheid (stagflatie), zodat de oorspronkelijke Phillipsrelatie onhoudbaar werd. Het neokeynesiaans paradigma kwam in crisis en men hoorde weldra het klapwieken van rivale basishypothesen :

(1) Waar w de nominale loonprijsdrift voorstelt.

- de postkeynesianen zochten de prijsdrift niet meer alleen in de graad van tewerkstelling (werkloosheid) maar wel in de veel voorkomende oligopole prijs- en loonzettingsprocedures ;
- de monetaristen van het eerste uur schoven de evolutie van het geldvolume naar voren als verklaring van inflatie (deflatie) ; de monetaristen van een latere generatie zochten de verklaring van inflatie vooral in de *gerationaliseerde* verwachtingen van de economische agenten op verkeerd toegepaste geldpolitiek van de overheid.

Ontkracht door deze rivale paradigma's ging de eenvoudige Phillips-relatie en met haar het stop-go-beleid vooral in een situatie van stagflatie ter ziele (1).

3. Het hydraulisch keynesianisme

De *General Theory* zit vol van fijnzinnige nuances en is in feite een moeilijk boek. Zoals vele oorspronkelijke werken wordt het vaak geciteerd maar weinig gelezen. In het kielzog van het oorspronkelijk werk kwam een ganse reeks verklarende boeken op de markt die aan de massa van de economen in opleiding en voor de geïnteresseerde bewindslieden sterk vereenvoudigde en mechanistische versies brachten. Keynes die nochtans een begaafd mathematicus was, vond zijn theorie te complex om ze tot eenvoudige wiskundige modellen te herleiden.

Maar de naoorlogse vulgarisatieteksten wierpen weldra alle fijnzinnige nuances van de authentieke Keynes overboord en schakelden over naar wat men sindsdien het hydraulisch Keynesianisme is gaan noemen (2). De economische variabelen in de produktiemarkten, in de arbeidsmarkten, in de financiële markten, in de import en exportmarkten alsook hun parameters worden er in beeld gebracht in veelzijdige kwadranten die veel vergelijking vertonen met een cursus mechanica.

Een versie hiervan vindt men in de meeste elementaire handboeken van economie. De functionering der volkshuishouding wordt hierin herleid tot een geheel van zieloze abstracties (nationaal inkomen, investeringsquote, verbruiksquote, import, export, en de parameters zoals intrestvoeten, wisselkoersen, loonvoeten, enz.) met een hoofdsluismeester (de overheid) die het peil van genoemde globale grootheden, zoals in een sas, manipuleert. De economische

- (1) Inzake recente teksten van neokeynesiaanse theorie verwijzen we naar D. Vines, J. Maciejowski & J. Meade, *Demand Management*, Londen, 1983 en ook naar J. Cornwall, *After Stagflation*, Oxford, 1984.
- (2) A. Coddington, *Keynesian Economics*, Londen, 1983 ; J. Robinson spreekt in deze zin ook van "bastard keynesianism".

agenten die het allemaal stuwen zijn van het toneel verdwenen. De reactiesnelheden van de ingrepen op deze globale grootheden worden min of meer vastliggend en voorspelbaar geacht. Zodat men er op rekent dat het manipuleren van de hefbomen een wrijvingsloze peilaanpassing van inkomen, sparen, investeren, export, enz. kan bewerkstelligen.

Het hydraulisch keynesianisme ging van de veronderstelling uit dat de vraagstimulering wel *automatisch* haar eigen aanbod zou scheppen. De overheid en haar systeem van collectieve middelenversassing werd geïnstalleerd als centrale regelaar van de economische kringloop. De vlotte uitbreiding van fiscale en budgettaire middelen alsook van sociale en economische transfers werd vanuit deze visie wetenschappelijk gelegitimeerd als bestedingsstimulerend en *uiteraard* groeibevorderend. Het vermeende automatisme van deze stelregel alsook de overdadige toepassing van het recept, is met-tertijd fout gebleken. Het heeft tot de gekende scheefgroei en de daaropvolgende vertraging in de groeidynamiek geleid. Sasmeesters kunnen wel het waterpeil manipuleren, maar komen er niet toe de stroming in de dieptelagen van de volkshuishouding naar hun hand te zetten.

In het hydraulisch keynesianisme van onze welvaartsstaten, in wiens simplisme Keynes zich amper zou herkennen, werden de motivaties, de verwachtingen, de reacties op materiële prikkels vanwege de economische agenten vergeten. Ook werden de onzekerheden, de twijfels, de onvoorspelbaarheid van investeerders, van huisvrouwen, van stempeelaars, van burgemeesters, enz. geabstraheerd in een *hydraulisch* rationalisme.

Maar, het economie-bedrijf laat zich niet herleiden tot abstracte functionele verhoudingen tussen enkele variabelen (nationaal inkomen, nationaal sparen en investeren, nationale import- en export-quota's, enz.) en tot het meten van enkele parameters (rentestanden, loonvoeten, wisselkoersverhoudingen, enz.). Het economiebedrijf is ook een zaak van mensen. En deze mensen zijn van vlees en bloed. Een functionele bijsturing die onvoldoende steunt op de verwachtingen en de gedrag patronen van de dynamische economische agenten (werkende bevolking, spaarders, investeerders, ondernemers) leidt vroeg of laat tot scheefgroei. In dit systeemdenken had men de reële motivaties waarvoor mensen arbeiden, risico nemen, innoveren en ondernemen, uit het oog verloren.

Het zeer vereenvoudigd hydraulisch keynesianisme werd opgenomen in de blauwdrukken van de meeste politieke partijen en bewindsploegen. De politieke klasse van onze welvaartsstaten nam deze bijsturingsrol gretig op. Deze verschaftte haar immers een gebieds-uitbreiding en verstevigde haar legitimiteit bij het volk. Sindsdien groeiden de economische beleidslieden in de meeste westerse landen uit tot overactieve sasmeesters.

De volkshuishoudingen van de westerse kernlanden ontwikkelden zich op de maatslag van een dubbele impuls : deze van de politieke bijsturing (de gemengde economie) en deze van de sociale correctie (de verzorgingsstaat). Maar het tot politieke praxis uitgegroeide neokeynesianisme veroorzaakte in onze landen een toenemende verstaatsing van de economie en een hoge graad van socialisering van de samenleving. De gemengde economie en de verzorgingsstaat versassen steeds maar aanzienlijker middelen van de gezinshuishoudingen en van de ondernemingen naar de overheid en omgekeerd. In de westeuropese verzorgingsstaten bedraagt het volume van de centrale overheidsmiddelen nu tussen 40 à 50 % van het nationaal produkt.

Tijdens de periode van de exuberante groei (1950-73) kon de overheid deze versassing van middelen legitimeren door flinke groeiresultaten. Sinds 1974 beleven we, niettegenstaande actieve overheidsbijsturing, een verkillende groeivertraging met in haar kielzog aanzienlijke werkloosheid. De actieve overheidsbijsturing is sindsdien bij velen in diskrediet gekomen, mede door het feit dat de fiscale en parafiscale draaglast te zwaar is gaan drukken op gezinnen en op ondernemingen.

IV. DE POSTKEYNESIANEN

De postkeynesianen geloven niet meer in de doelmatigheid van de neokeynesiaanse macro-economie, d.w.z. in de vruchtbaarheid van vraag- of bestedingsmanagement. In hun micro-economische analyse steunen ze vooral op de ideeën van J. Robinson, de begaafde assistente van Keynes die de inkomensverdeling centraal stelde en op de analyse van M. Kalecki, die de oligopolische prijszetting benadrukte. De uitbouw geschiedde op een driedubbel spoor :

- a. door een eigentijdse, d.w.z. een meer op de hedendaagse werkelijkheid afgestemde micro-economie te formuleren ;
- b. door de inkomensverdeling als centrale variabele in hun systeem op te nemen (vooral de neoricardianen onder hen) ;
- c. door een nieuwe perceptie van de inflatie.

De postkeynesianen profileren zich duidelijk als aparte groep met specifieke basishypothesen. Zij hebben sinds 1978 hun eigen tijdschrift, met als titel : "*Post-Keynesian Economics*". En zij publiceren regelmatig verzamelwerken onder deze vlag (1). Enkele prominenten van de groep zijn : N. Kaldor, L. Pasinetti, J. Galbraith, S. Weintraub, A. Eichner, L. Thurow, H. Minsky, J. Kregel.

(1) Zie b.v. J. Kregel, *An Introduction to Post-Keynesian Economics*, Londen, 1973 en A. Eichner, *A Guide to Post-Keynesian Economics*, Londen, 1979.

Kenmerkend voor de postkeynesianen is dat ze het verschijnsel macht in hun systeem betrekken.

De postkeynesianen beschouwen de stabilisatiepolitiek van de neokeynesianen onvruchtbaar en inflatieverwekkend. Volgens de postkeynesianen moet de overheid niet aan bestedingsmanagement doen maar wel aan prijzencontrole en aan inkomenspolitiek.

1. De alternatieve micro-economie

De neoklassieke en neokeynesiaanse micro-economie hebben vanouds huisverig gestaan tegenover de studie van de niet concurrentiële prijs- en inkomensvorming in oligopolistische markten. Alhoewel J. Robinson in Cambridge (Engeland) en Chamberlin in de V.S., hierover reeds pionierswerk hadden verricht in de jaren dertig, bleef de hoofdstroom van de micro-economie werken met concurrentiële markten, waarin niet alleen de consumenten maar ook de (geatomiseerde) producenten als *prijznemers* gepercipieerd worden. Tegenover deze liberale idylle die misschien wel werkelijkheidsconform was aan de markteconomie van de negentiende eeuw, stellen de postkeynesianen de meer complexe werkelijkheid van onze tijd.

In de industriële kernlanden van het Westen worden de massaproducten (automobiel, televisietoestel, transistor, telefoon, camera, ijskast, enz.) geproduceerd door grote, doorgaans transnationale bedrijven. In zijn destijds ophefmakend boek "*The New Industrial State*" heeft Galbraith dit de geplande sector genoemd die omwille van de macht in de markt veeleer als prijszetter dan als prijsnemer te beschouwen is. De relatieve starheid van de prijzen (vooral de starheid naar beneden, zelfs bij overproductie van b.v. automobielen tijdens een vraaginzinking) is het gevolg van de specifieke prijsvorming in onze hedendaagse economieën :

- in de oligopole, d.w.z. de geplande sector geschiedt de prijsvorming volgens het beginsel van "*mark-up*" d.w.z. men rekent de kostprijs aan, plus een door het bedrijf geplande winst ; bij vraaginzinking doet zich eerder een daling van het verkoopsvolume voor dan een prijsdaling van het produkt ;
- in de rest is vraag en aanbod, d.w.z. de markt, bepalend voor de prijs ; de prijs kan er dus bij vraaginzinking soepeler beneden de kostprijs duiken.

Het beginsel van de "*mark-up*", d.w.z. de winstopslag boven de gemiddelde kosten, geldt voor steeds ruimer segmenten van de productiesfeer zodat de prijsstarheid (vooral naar beneden) toeneemt.

Volgens de postkeynesianen komt er tijdens de daljaren (vraaginzinking) van de economie dan onvoldoende aanpassing langs de kant der prijzen. Zodat de conjunctuuruitzuivering zich vooral voltrekt door een daling van de goederenkwantiteiten, met arbeids-

uitstoting (werkloosheid) als gevolg. De neokeynesiaanse bestedingsinjecties blijven dan grotelijks onvruchtbaar en voeden de inflatie. Volgens de postkeynesianen is in deze wereld met ruime aanwezigheid van oligopole bedrijven vooral prijzencontrole het efficiënte stabilisatie-instrument om de "mark-up" en de inflatie af te remmen.

In de inkomensvorming noteren de postkeynesianen dezelfde oligopole scheeftrekking onder invloed van de centrale negotiëring der inkomens door de sociale partners : de werknemersorganisaties in overleg met de werkgeversorganisaties. In onze landen wordt tussen 70 % en 80 % van het nationale inkomen naar de inkomenstrekking versast op basis van centraal genegotieerde c.a.o.'s. Bij deze sociale pakten die doorgaans voor ganse bedrijfstakken gelden, kan men nog moeilijk spreken van loonvoeten die evolueren op basis van grensproduktiviteiten.

De loonvoeten en de hieraan verbonden sociale voordelen worden in onze economieën voor de meeste gesalarieerden genegotieerd rond de groene tafel van het sociaal overleg. De sociale pakten die worden genegotieerd voor ganse bedrijfstakken, d.w.z. voor verlieslatende zoals voor florerende bedrijven, bevorderen de arbeidsuitstoting in de ondernemingen waarvan de arbeidsproductiviteit beneden de genegotieerde loonvoet ligt.

2. De inkomensherverdeling

De postkeynesianen hebben ook veel aandacht besteed aan de groei op lange termijn van onze economieën. Hier vrezen ze voor de kernlanden van het Westen mettertijd stagnatie als gevolg van de onafwendbare verzadiging die in het kielzog komt van de steeds hoger wordende levensstandaard. Hun oplossing is eenvoudig : de verzadiging neutraliseren door inkomensherverdeling ten bate van de lagere inkomensgroepen, wat de globale bestedingsquote zal opliften.

3. De inflatie

Volgens de postkeynesianen is de inflatie van onze economieën het gevolg van :

- ofwel een veralgemeende "mark-up" vanwege enkele dominante prijszetters in de goederensfeer ;
- ofwel loondrift onder stuwing van de machtsrelaties rond de groene tafel van de sociale partners, d.w.z. een gemiddelde stijging van de loonvoet (\dot{w}) die uitschiet boven de gemiddelde stijging van de produktiviteit ($\dot{\pi}$) in de reële produktiesfeer. De inflatie van de postkeynesianen wordt gepercipieerd als een sociale machtsrelatie en wordt als volgt geformuleerd :

$$\dot{p} = \dot{w} - \dot{\pi}$$

Aangezien de produktiviteitsontwikkeling, of π bepaald wordt door reële factoren in de economie, zoals scholingsgraad, managements-omkadering, inzet van technologie, inzet van organisatie, enz., hangt de prijsinflatie af van het voluntaristisch loonmanagement rond de groene tafel. Van zodra de stijging van de nominale lonen doorschiet boven de gemiddelde produktiviteit (d.w.z. van zodra $w > \pi$) komen de prijzen op drift.

In tegenstelling tot de oorspronkelijke Phillipsrelatie stellen de postkeynesianen dat het doorschieten van de loonvoeten boven de gemiddelde produktiviteit zich ook kan voordoen bij relatief hoge werkloosheidsgraden. Dit omwille van de georganiseerde macht van de sociale partners. Daarenboven achten de postkeynesianen de homogene arbeidsmarkthypothese van de Phillipsrelatie een vermin-kende abstractie van de werkelijkheid. De postkeynesianen hebben hiertegenover de hypothese geplaatst van de heterogene arbeidsmarkt : met kernmarkten en perifere markten waarop de tewerkstel-lingkansen en de loonvoeten sterk verschillen.

Op het vlak van het beleid geloven de postkeynesianen niet meer in het indirecte vraagmanagement van de neokeynesianen. Zij staan meer directe ingrepen voor zoals :

- directe prijs- en loonpolitiek vanwege de overheid om de prijs- en loondrift te breidelen ;
- sociale planning op lange termijn, bij middel van een overheidsgeactiveerde inkomensherverdeling.

Deze directe beleidsingrepen in de inkomensvorming, alsook in de arbeidskosten- en prijsverhoudingen tasten dus nog veel dieper in de economische kringlopen dan de overheidsversassing van midde-len. De vroegere sociale autonomie is er ook bij verbeurd. De staat zelf gaat meer en meer als vakbond optreden. Het oorspronke-lijk paritair overleg tussen werknemers- en werkgeversorganisaties wordt vervangen door drieledig overleg, met de overheid als initia-tiefnemer.

Deze directe overheidsinterventies die na verloop van tijd de markt-verhoudingen en haar relatieve kosten- en prijsverhoudingen scheeftrekken, genieten veelal de steun van de exportbasis in het bedrijfsleven. Een centraal geleide loon- en inkomenspolitiek re-sulteert evenwel in een merkelijke verstroeving van de economie waarvan de kosten nog niet zijn berekend.

V. DE INSTITUTIONALISTEN

Uit de naam van deze denkschool kan men reeds afleiden dat zij haar aandacht toespitst op de institutionele matrix van de economie. Het institutionalisme is in feite van maatschappijkritische afkomst. Onder de leiding van Thornstein Veblen kwam het in het begin van deze eeuw tot hoge bloei, mede als reactie tegen de abstracter wordende hoofdstroom. Een andere bekende pionier is J. Schumpeter (1).

Sinds de jaren zestig beleven de institutionalisten een ware renaissance. En sinds 1967 publiceren ze hun eigen tijdschrift, met name de *Journal of Economic Issues*. Als vooraanstaanden van de beweging kan men volgende namen noteren : G. Myrdal, R. Prebisch, R. Heilbroner, H. Leibenstein, A. Gruchy, W. Kapp, enz. Er heerst een zekere graad van affiniteit tussen postkeynesianen en institutionalisten. Zo kan b.v. J. Galbraith ook als institutionalist worden bestempeld. De institutionalisten hebben als opzet de formele abstracties van de hoofdstroom terug meer relevantie te verschaffen door hun analyses te situeren in de historisch-concrete situatie van het economisch gebeuren.

De hoofdstroom van de economische analyse is individualistisch, d.w.z. werkt met het paradigma van de *homo economicus*, die denkt en ageert als een Robinson Crusoe. In deze geatomiseerde redeneringswereld worden groepsbelangen en groepsmacht afgewimpeld als "storende" verschijnselen. In de traditionale macro-economie werkt men niet met historisch-concrete groepen maar met "statistisch" gedefinieerde aggregaten zoals het nationaal inkomen, het spaarvolume, de handelsbalans, enz. De aggregaten en hun parameters bewegen zich in een krachtenveld met één ingebouwde rationaliteit : het bereiken van evenwicht. De historisch-concrete groepen zoals werkgevers- en werknemersorganisaties en hun strategieën, zoals verbruikerslobbies, zoals regionale executieven, zoals supranationale impulsen, enz. worden als "exogene" invloeden behandeld.

Tegen deze wereldvreemde redeneringswereld trekken de institutionalisten ten strijde. Volgens hen wordt het economisch gebeuren veeleer gekenmerkt als een hortende en stotende ontwikkeling waarbij de volkshuishouding van de ene onevenwichtssituatie naar de andere evolueert. In opvolging van Schumpeter nemen zij als paradigma het onevenwichtsbegrip. Daarenboven werken zij in hun systeem niet alleen met individuele belangen en behoeften, maar ook met groepsbelangen en collectieve behoeften. De economie wordt er gezien als een onderdeel van de maatschappij. De institutionalisten benadrukken de inbedding van het economisch leven in de sociale en culturele dynamiek van de globale samenleving :

- (1) Zijn *Capitalism, Socialism and Democracy* is nog een genietbaar werk.

regionaal, nationaal en internationaal. In de werkelijkheid staan wel degelijk groepen en hun vaak tegenstrijdige belangen tegenover elkaar. Deze moet men in de economische analyse terugvinden, zoniet ontgaat ze tot een formele en vaak onvruchtbare abstractie.

Het onderzoeksveld van de institutionalisten is ruim en gevarieerd :

1. Zij hebben zich van bij de aanvang intens bezig gehouden met de veranderingen in het managementmodel als gevolg van socio-politieke wijzigingen in de globale samenleving of van wijziging in de bezitsverhoudingen in de onderneming (evolutie van patronaat naar geschoolde bedrijfsleiding), enz.
2. De institutionalisten stellen de analyse van de produktie-innovatie en van de technologische ontwikkeling centraal. Hierbij worden ook de sociale en culturele factoren in het blikveld betrokken.
3. Tenslotte besteden de institutionalisten veel aandacht aan de culturele, sociale en politieke machtsrelaties die de internationale ontwikkeling der naties beïnvloeden :
 - Zo benadrukt b.v. G. Myrdal het culturele relativisme in zijn studies over ontwikkeling ;
 - R. Prebisch daarentegen stelt de centrum-periferie relatie centraal, enz.

Het institutionalisme is dus een ruim opgevatte economische sociologie. In de overlegeconomieën waarin we leven is deze verruiming van perspectief een intellectuele verrijking. Zij maakt de analyse van onze westerse economieën alleszins inzichtelijk. De institutionalistische analyse van de evolutie naar een neocorporatistische staat en zijn verstrengeling met de sociale overleg-economie levert hiervan een goed voorbeeld.

Het begrip neocorporatisme verwijst naar de toenemende vervlechting van maatschappelijke organisaties in het overheidsbeleid van onze welvaartsstaten. De erkende belangengroepen worden steeds meer betrokken bij de voorbereiding en de uitvoering van het overheidsbeleid. Hierbij wordt bestudeerd in welke mate het algemeen belang in de verdrukking komt. De wetgevende macht (parlement) wordt meer en meer ontkracht ten bate van de neocorporatistische staatsvoering. De hedendaagse politieke sociologie heeft zich hierbij vooral bezig gehouden met de symmetrie-vraag, d.w.z. met de vraag welke belangengroepen het meest van de neocorporatistische staat genieten : b.v. de werknemersorganisaties (arbeid), de werkgeversorganisaties (b.v. kapitaal), enz. (1).

(1) Voor een bevattelijke sociopolitieke studie van het neocorporatisme wordt verwezen naar S. Berger, *Organizing Interests in Western Europe*, Londen, 1981.

De institutionalisten daarentegen bestuderen de overlegeconomie in haar globale socio-economische opbouw en functionering. De invlechting van maatschappelijke groepen in het overheidsbeleid (de sociale partners worden politieke partners) heeft niet alleen inkomenseffecten. Deze invlechting weegt ook op de functionering van de markteconomie. De relatieve kosten- en prijsverhoudingen worden politiek genegotieerd en verliezen hun signaalfunctie in de markt. Er doet zich vooral een verkillende verstroeving van het sociaal-economisch bestel voor.

Volgens de institutionalisten zijn de Westeuropese markteconomieën overgeschakeld naar overlegeconomieën. De marktmechanismen hebben inzake loon- en prijsvorming de plaats moeten ruimen voor het geïnstitutionaliseerd overleg (1). De arbeidsvoorwaarden worden dan niet meer bepaald door de productie- en dienstenbedrijven die de nationale koek moeten bakken. De arbeidsvoorwaarden worden er vastgelegd door de sociopolitieke instanties van de overlegeconomie : door de overheid in samenwerking met de topleiding van de maatschappelijk erkende belangengroepen.

De overlegeconomie geraakt in haar ontwikkelingstraject *overladen* door de opstapeling van de verschillende eisenbundels die erop afkomen vanuit de verschillende belangengroepen en hun achterban. Maar de uitbouw van de welvaartsstaat heeft geen bevrediging van de behoeften gebracht. Integendeel, de behoeften worden erdoor geactiveerd. Indien de overheid al de eisenbundels door uitbreiding van haar programma's wil bevredigen, ontsaat er *"overload"*. Of zoals de institutionalisten het kernachtig formuleren : de redder verdrinkt zelf door het gewicht van de drenkeling. Het budgettair gewicht van de programma's wordt te zwaar en mettertijd fiscaal onfinancierbaar. De overheid doet dan aan deficitaire financiering (staatsleningen) en komt mettertijd zelf in financiële crisis.

In een ophefmakende studie stelt Mancur Olson de economische en sociopolitieke doelmatigheid van de *"lobby-democracy"* d.w.z. de oligopolisch georganiseerde belangenvertegenwoordiging sterk in vraag : *"on balance, special interest organisations and collusions reduce efficiency and aggregate income in the societies in which they operate and make political life more divisive"* (2).

(1) W. Grant, *The Political Economy of Corporatism*, Londen, 1984.

(2) M. Olson, *The Rise and Decline of Nations*, Londen, 1982.

Meer bepaald formuleert Olson de stelling dat de machtsverhoudingen die zijn opgebouwd door coalities van maatschappelijke (neocorporatieve) organisaties rond de verdelingsmechanismen zowel op de politieke als op de economische markten, de neiging hebben de maatschappelijke kosten op te voeren ten gunste van de eigen baten of deze van hun achterban : hún boeren, hún werknemers, hún mutualiteiten, enz. Dit volgens het beginsel van de eigen nut- en voordeelmaximering.

De massa van de burgers heeft deze verdeelstrijd institutioneel *gedelegeerd* aan enkele belangengroepen. De sociopolitieke drift van de parlementaire democratie en van de markteconomie zijn dus geruimd tegen oligopolisch geïnstitutionaliseerd overleg. Dergelijke *verdelingscoalities* werken stabiliserend en conserverend op het bestaande. Zij verstroeven tot *verworven rechten*. Maar bij het optreden van trendbreuken, zoals groeivertraging en recessie, belemmeren ze het aanpassingsvermogen van de samenleving en van de economische agenten. Hierdoor blijven werkloosheid en produktieverlies relatief hoog en komen loon- en prijsaanpassingen slechts moeizaam tot stand. De oligopoloidie machtssituatie van de belangengroepen en de regeringen die erop steunen, kunnen de noodzakelijke ombuiging van het beleid moeilijk aan.

Volgens Olson zijn de corporatieve belangengroepen er dus vooral op uit het aandeel van hun achterban te optimaliseren in de verdelingsstrijd. Maar dit produceert niet de efficiënte werking van de globale economie of van het algemeen belang. Het algemeen belang evenwel is *niet georganiseerd*. De parlementaire vertegenwoordiging die geacht werd het algemeen belang te vertegenwoordigen, is in de overlegeconomie passieve partner geworden.

De markteconomie had haar scheeftrekking weg van het algemeen belang, maar de sociopolitieke corrigerende overlegeconomie verwekt haar eigen scheeftrekkingen. Vanuit de hoek der institutionalisten pleit men dus voor meer flexibiliteit tegenover deze georganiseerde scheeftrekking en verstroeving. Een versoepeling van de overmatig gereguleerde arbeidsvoorwaarden is volgens hen een der wegen voor maatschappelijke en economische heropleving.

VI. DE MONETARISTEN

Het monetarisme heeft een eerbiedwaardige stamboom die reikt tot in de zestiende eeuw. Tot dan was de toevvoer van edele metalen in het Westen zeer beperkt gebleven. De ontdekking van de goud- en zilvermijnen in Peru en in Mexico bracht een ware zondvloed (*diluvio*) van edele metalen en verwekte de eerste grote inflatie in onze contreien. En de scholastiekers van de universiteit van Salamanca zouden de geschiedenis ingaan als ontwerpers van de kwantiteitstheorie inzake interne waardeverhouding van de munt en van de koopkrachtpariteitstheorie inzake zijn externe waarde (wisselkoers).

Voor het eerst in de geschiedenis werd het geld ervaren als een problematische waardemeter. Inderdaad, bij middel van het geld (de prijzen uitgedrukt in geld) kan de waardeverhouding tussen zeer verschillende goederen en diensten precieser worden uitgedrukt, wat de ruilverhoudingen fel vergemakkelijkt. Maar er rijst onmiddellijk een probleem door het feit dat het geld zelf als waardemeter in waarde schommelt : dit naargelang geld overvloedig of schaars is.

Sindsdien is de kloof tussen het gebeuren in de reële sfeer en de evolutie in de nominale sfeer (de reële goederen- en dienstenkringlopen uitgedrukt in veranderlijke geldwaarden) een van de moeilijkst te overbruggen problemen van de economische analyse gebleven. Grote analisten zoals D. Hume, F. Galiani, D. Ricardo en K. Wicksell hebben er hun beste krachten aan gewijd. K. Wicksell introduceerde benevens het geldvolume ook de intrestvoet als strategische beleidshefboom in de conjunctuurencyclus. En de statisticus I. Fisher formuleerde de door allen gekende kwantiteitsrelatie :

$$MV = PY \quad (1)$$

Maar deze macro-economische relatie tussen de aggregaten (Y en M) en de parameters (P en V) bleef een tautologie zolang hun functionele verhouding zelf niet wordt gespecificeerd. Een der strategische parameters is de omloopsnelheid van het geld. Naargelang deze als relatief constant of integendeel als onstabiel en dus veranderlijk wordt gepercipieerd, zal bij dynamisering (de groei of de tijdsafgeleide van het logaritme) de hogervermelde relatie er als volgt uit zien :

a) veranderlijk : $\dot{m} + \dot{v} = \dot{p} + \dot{y}$ (neokeynesianen)

b) constant : $\dot{m} = \dot{p} + \dot{y}$ (monetaristen)

Bij de perceptie van het monetair gebeuren onderscheidt de neokeynesiaanse familie zich van de monetaristen op volgende wijze :

1. De invloed van de monetaire impulsen op de nominale kringlopen :
 - a. Monetaristen (*money matters*) : in de korte termijn verwekken veranderingen in de geldhoeveelheid een positieve wijziging in het nationaal inkomen, in nominale termen ; op lange termijn verwekt ze inflatie, d.w.z. louter prijseffecten.
 - b. Neokeynesianen (*money does not matter much*) : de geldhoeveelheid heeft geen onafhankelijke invloed op de reële sfeer. Het nationale inkomen en de tewerkstelling worden vooral bepaald door de geplande bestedingsvraag van de gezinnen, van de ondernemingen en van de overheid.

(1) Waar M = geldhoeveelheid, v = omloopsnelheid, P = prijspeil en Y = nationaal produkt of inkomen in reële termen.

2. De vraag naar geld en de stabiliteit van de omloopsnelheid.

- a. Monetaristen : De omloopsnelheid is constant of in hoge mate voorspelbaar, zoals ook de achterliggende geldvraag stabiel is. De economische agenten houden een vaste proportie van hun inkomen aan in baar geld. De verandering in de geldvraag is dus alleen functie van de verandering in het inkomen ; of in formule uitgedrukt :

$$\dot{m} = f(\dot{y})$$

- b. Neokeynesianen : De schommeling in de geldvraag of in de liquiditeitsvoorkeur is afhankelijk van de verandering in het inkomen alsook van de prijs van het geld, met name de intrestvoet.

$$\dot{m} = f(\dot{y}, \dot{r})$$

Door deze dubbele determinering (inkomensgroei en intrestvoet) is de vergelijking gespecificeerd :

$$\dot{m} + \dot{v} = \dot{p} + \dot{y}$$

3. De samenstelling van de portfolio

- a. Monetaristen : de portfolio van de economische agenten bestaat uit financiële en uit reële activa die perfect uitwisselbaar (substitueerbaar) zijn.
- b. Neokeynesianen : de portfolio bestaat alleen uit financiële activa.

4. Het transmissiemechanisme

- a. Volgens de monetaristen bestaat de portfolio van de economische agenten uit geld, uit financiële activa (acties, obligaties, kasbons, enz.) alsook uit reële activa. Dit heeft voor gevolg dat de transmissieschakel tussen de reële sfeer en de financieel-monetaire bovenbouw direct (d.w.z. wrijvingsloos) op beide sferen pak heeft.

Het scenario verloopt als volgt. Een stijging van de geldhoeveelheid (voluntaristisch project van de monetaire overheid) doet het aangehouden reële baar geld, de kasbalansen, boven het gewenste optimale niveau uitstijgen. Het surplus geld wordt daarom belegd in andere vermogensvormen, zodat de aangehouden geldhoeveelheid terug op de gewenste, vaste proportie komt te liggen. De hierdoor gestegen vraag naar de andere activa, doet de prijs ervan stijgen en de opbrengstvoet ervan dalen. Maar benevens dit vervangingseffect benadrukken de monetaristen ook nog een vermogenseffect, ook Pigou-effect genaamd. Dit bestaat hierin dat de gestegen geldhoeveelheid niet alleen het financiële maar ook het totale vermogen opwaardeert. Immers, door de toegenomen vraag

naar reële activa, stijgt hun marktprijs boven de kostprijs voor het vervaardigen van nieuwe reële activa. Zodat ook van hieruit een stimulerend effect op de investeringen uitgaat.

- b. In de neokeynesiaanse wereld (zie b.v. het portfoliomodel van Tobin) heeft de transmissieschakel van het gestegen geldvolume alleen maar directe greep op de financieel-monetaire activa : obligaties, acties, kasbons, enz. Geld wordt bij gestegen geldcreatie vervangen door andere financiële activa, waardoor hun prijs stijgt en hun rendement (opbrengst) daalt.

In de neokeynesiaanse wereld effectueert de transmissie van het geldvolume-effect op de verhoudingen in de reële sfeer langs de schakel van de intrestvoet. De bestedingseffecten (inkomensveranderingen) hebben voorrang op de prijseffecten. De afbrokkeling van de intrestvoet (leenprijs van geld) heeft voor gevolg dat de opbrengst van steeds meer investeringsprojecten hoger ligt, zodat de totale effectieve vraag stijgt. Het bestedingseffect zal aanzienlijker zijn naarmate de intrestgevoeligheid van de investeringen groot is.

5. De stabiliteit van de private sector.

- a. Volgens de monetaristen zijn de conjuncturele schommelingen in de globale vraag het gevolg van impulsieve wijzigingen in de geldhoeveelheid. Zij worden dus veroorzaakt door een verkeerde geldvolumepolitiek. De overheid moet dus haar interventie in de economie beperken omdat ze destabiliserend werkt. Zij moet alleen zorgen voor een vaste waarde van de munt, door een stabiele geldvolumegroei na te streven die overeenkomt met de stabiele geldvraag.
- b. Bij de neokeynesianen zijn de conjuncturele schommelingen het gevolg van kenteringen in de winstverwachtingen van de ondernemers. Indien de te verwachten rendementen lager liggen dan de intrestvoet zakt de investeringsvraag in. De intrestvoet is dus een strategische variabele.

6. Inflatie versus werkloosheid

- a. Voor de monetaristen is de muntontwaarding of de inflatie het prioritaire probleem, aangezien het geld de waardemeter is voor alle andere goederen en diensten. De waardevastheid van de munt pacificeert de sociale verhoudingen en stabiliseert de economische kringlopen. Tijdelijke werkloosheid en vraaginzinking is een geringer kwaad.
- b. Bij de neokeynesianen is de volledige tewerkstelling een centrale beleidsdoelstelling ; de inflatie is hen een kleinere zorg.

7. Het allocatiemechanisme

- a. De monetaristen hebben vooral aandacht voor de globale stromen werkzaam in de economie. Het allocatief detail, d.w.z. de manier waarop deze fluïde stromen specifiek inwerken op de verschillende deelgebieden (reële sfeer, financieel-monetaire bovenbouw, verschillende sectoren en industrieën, enz.) boeit hen minder.
- b. De neokeynesianen alsook de postkeynesianen vinden deze homogene fluïditeit van de economie irrealistisch. In hun wereld doen er zich allerlei specifieke stroefheden voor : van lonen, van prijzen, van kostenverhoudingen, enz. In de keynesiaanse wereld doen er zich dus allerlei inertieën voor zodat b.v. sommige reële sfeervariabelen nahinken op deze van de financieel-monetaire bovenbouw.

8. De modellenbouw

- a. In tegenstelling tot de neokeynesianen werken de monetaristen bij voorkeur met kleinschalige formele modellen. Deze methodologie is het logisch gevolg van hun gebrek aan belangstelling voor de specificering van het allocatiemechanisme. Deze werkwijze is in overeenstemming met de monetaristische methodologie die meer nadruk legt op het voorspelbaar vermogen van een model (zie rol van verwachtingen) dan op zijn verklarende kracht.
- b. De keynesianen werken daarentegen met grootschalig opgezette modellen die in groot detail gaan.

De taai aanhoudende stagflatie van de jaren zeventig heeft een ontvankelijk intellectueel klimaat geschapen voor het monetarisme. Dit vond een charismatische wegbereider in de persoon van Milton Friedman (1). Tot de monetaristen van het eerste uur behoren tevens : H. Johnson, K. Brunner, A. Meltzer en P. Cagan. Zij komen allen uit voor een radicaal overheidshanden af van de economie. De overheid wordt alleen gevraagd het geld waardevast te houden door een vaste en voor de economische agenten voorspelbare groei van het geldvolume aan te houden . Dit is een geldvolumegroei die gelijkmatig evolueert met het reële produkt van de nationale economie.

Uit de vergelijking $m = p + y$ volgt bij zero inflatie ($\dot{p} = 0$) de noodzakelijke voorwaarde $\dot{m} = \dot{y}$. Indien de overheid door haar voluntaristische geldpolitiek dit stabiel groeipad overschrijdt (d.w.z. met $\dot{m} > \dot{y}$) komen de prijzen op drift (of $\dot{p} > 0$). Maar de

(1) M. Friedman, "The Role of Monetary Policy" in *American Economic Review*, n° 1, 1968 ; zie ook H. Johnson, "A theoretical framework for monetary analysis" in *Journal of Political Economy*, maart 1970.

produktie in de reële sfeer zal er niet door worden gestimuleerd. En de werkloosheid kan door monetaire impulsen niet blijvend beneden de natuurlijke werkloosheidsgraad worden gedrukt.

Sinds het eind van de jaren zeventig heeft zich een tweede monetaristische verdieping voorgedaan op basis van de herbenadrukking der rationele verwachtingen. Haar aanvoerder is R. Lucas, met als volgelingen T. Sargent, J. Frenkel, R. Dornbusch, P. Minford, enz. (1). Hierbij wordt gesteld dat de economische agenten zich marktconform gedragen en zich in hun verwachtingen niet laten misleiden door verkeerde signalen zoals b.v. overheidsinterventies, enz. Met de herbenadrukking van de perfecte informatie en het feilloos doorzicht van verbruikers en producenten, bevinden we ons terug in het paradigma van het walrasiaans algemeen evenwicht.

In deze rationele verwachtingswereld kunnen zich slechts afwijkingen van het evenwichtspad voordoen door de inwerking van onvoorziene externe schokken, zoals b.v. de petroleumcrisis. Maar door deze methodologische terugval op het onvermengd rationalisme van de neoklassiek, schermen deze monetaristen zich af van de complexe werkelijkheid. Deze wordt immers gekenmerkt door imperfecte (inefficiënte) markten, door institutionele stroefheden alsook door gebrek aan volledige informatie en doorzicht vanwege de economische agenten. Het is een terugval op een reïncultuur.

Tenslotte past het hier de nieuwe theorievorming te vermelden over het internationaal financieel en monetair gebeuren. Sinds het begin van de jaren zeventig hebben zich hierin ingrijpende verschuivingen voorgedaan. Hierop hebben de monetaristen wel creatief ingespeeld.

1. Er is vooreerst de ontvricting van het Bretton Woods systeem met de overschakeling van vaste naar fluctuerende wisselkoersen.
2. Vervolgens is er de enorme uitbouw van de internationale geld- en kapitaalmarkten en hun toenemende transnationale vervlechting.
3. Tenslotte noteert men een stijgende tertialisering van de internationale ruil : de goederenhandel is gekenmerkt door minder snelle groei in vergelijking met de internationale ruil van diensten en vooral van financiële activa.

(1) R. Lucas, "Expectations and the Neutrality of Money" in *Journal of Economic Theory*, april, 1972 en "An Equilibrium Model of the Business Cycle" in *Journal of Political Economy*, december, 1975.

Door de transnationale vervlechting van de geld- en kapitaalmarkten zijn de deviezenstromen verwekt door deficits of overschotten in de lopende rekening (internationale handels- en dienstenbalansen) in de schaduw komen te staan van de deviezenstromen en wisselkoersimpulsen die het gevolg zijn van verschuivingen in de internationale portfoliovoorraden, d.w.z. van preferenties inzake financiële activa.

Het nieuwe monetaristische paradigma pikte hierop in. En in hun visie staat bij de wisselkoersbepaling de voorraadverschuiving in de internationale financiële activa prioritair boven de handelsbalansstromen (1).

Maar hiermede was de theoretische kous evenwel nog niet af. Het woelig internationaal gebeuren sinds halfweg de jaren zeventig (overschakeling naar fluctuerende wisselkoersen, petroleumprijs-liften, onstabiliteit in de grondstoffenmarkten, inflatie, groei-vertraging in de kernlanden) bracht zelfs voor het nieuwe paradigma heel wat puzzels. De kernlanden van het westen begonnen een uiteenlopende beleidskoers te volgen waarin locomotiefstrategieën van neokeynesiaanse inspiratie afgewisseld werden door monetaristische inflatiebestrijding. De wisselkoersverhoudingen tussen de kernlanden sprongen regelmatig uit de haak en stelden beleidsmensen en analisten voor onvoorziene problemen.

Eind 1979 schakelde de *Federal Reserve* van de Verenigde Staten over van intrestvoetbeheersing naar een strakke geldvolumepolitiek, hierin gevolgd door Groot-Brittannië en in mindere mate door Duitsland en Japan. Als gevolg van deze ingebonden geldcreatie begonnen de reële intrestvoeten, eerst in de Verenigde Staten, daarna in Europa hun gekende snelle klim. De dollaraftbrokkeling van 1974-78 was reeds doorgeschoten naar een diepte die niet door de evolutie der basisvariabelen (internationale competitiviteit, loon- en prijsontwikkeling) kon verklaard worden. Maar daarna nam de dollar een vlucht die vanuit de basisvariabelen al even problematisch was. Aangespoord door deze puzzels van wisselkoersvolatiliteit en "overshooting" zetten de analisten zich aan het werk.

-
- (1) Een theoretische fundering van deze stelling kan men vinden in J. Frenkel & H. Johnson, *The Monetary Approach to the Balance of Payments*, Londen, 1976 en door dezelfde auteurs in een volgende verzameling van artikels, met als titel : *The Economics of Exchange Rates*, Boston, 1978.

1. Betreffende de evolutie op lange termijn van de wisselkoersverhoudingen gold vanouds een of andere vorm van internationale koopkrachtpariteitstheorie. Deze theorie werd voor het eerst geformuleerd door een scholastieker van Salamanca in de zestiende eeuw. In onze eeuw werd ze door G. Cassel geformaliseerd. Gezien vanuit de lange termijnvisie zijn de wisselkoersverhoudingen in een vrije wereld met open markteconomieën, een weerspiegeling van de reële competitieve prijsverhoudingen tussen de economieën van de internationaal ruilende partners. In de vergelijkende koopkrachtvisie werden verschillende varianten geformuleerd. Zo is er in de literatuur het onderscheid tussen :

- a. De formule die de algemene prijsindex als sleutelvariabele beschouwt en de formule die alleen de relatieve prijzen van de internationaal verhandelde goederen in acht neemt. In dit laatste geval zijn de wisselkoersen de uitdrukking van de ruiltermen :

$$e = \frac{p}{p_{\star}}$$

waar e de wisselkoers symboliseert, met p als wereldprijs en p_{\star} als nationale prijs.

- b. De meer dynamische variatie die het verschil in inflatieniveau, d.w.z. verschil in evolutie tussen de nationale en internationale prijzen centraal stelt voor de wisselkoerswijzigingen :

$$\dot{e} = \dot{p} - \dot{p}_{\star}$$

Maar met deze visie inzake trends in de goederenmarkten komt men er niet toe de financiële activa in te vlechten, en de koersschommelingen op korte termijn te verklaren. Hierin splitsen zich de wegen van de verschillende denkscholen.

2. De neokeynesianen huldigen een visie op betalingsbalans en wisselkoers die men *mercantilistisch* zou kunnen noemen. De deviezenstromen verwekt in de internationale handels- en dienstenbalansen zijn voor hen bepalend. De neokeynesianen zijn niet zozeer in de prijseffecten (wisselkoersen) geboeid dan wel in inkomenseffecten, d.w.z. in de nationale en internationale absorptiecapaciteit. Een internationaal handelssurplus heeft positieve investeringseffecten, een deficit werkt daarentegen desinvesterend. Wisselkoers- en inkomenseffecten kunnen worden geactiveerd (of afgekoeld) door een stop-go-politiek, d.w.z. door bestedingsmanagement.

3. De postkeynesianen leggen bij de studie van de betalingsbalans en wisselkoersverhoudingen niet alleen de nadruk op prijs- of inflatieverschillen van goederen, maar ook en vooral op de verhouding tussen de loonvoeten van de ruilende partners. Hier kan men ook een onderscheid maken tussen twee versies :

$$e = \frac{\dot{w}}{\dot{w}_*} \text{ of in de dynamische visie } \dot{e} = \dot{w} - \dot{w}_*$$

Voor de postkeynesianen is de beste wisselkoerspolitiek dan ook te voeren onder vorm van een prijs- en loonpolitiek (inkomensbeleid). In de kleine, open economieën die door hun geringheid van schaal prijsnemer zijn in de internationale markt, blijft in de postkeynesiaanse beleidswereld alleen nog de centraal geleide loonpolitiek als beleidsinstrument over.

4. De visies geformuleerd onder (2) en (3) huldigen vooral een goederenstroom- ofwel een loondeterminisme. De competitieve verhoudingen in de reële sfeer, die tot uitdrukking komen in de internationale handelsbalans, worden als bepalend geacht inzake wisselkoersverhoudingen. De deviezenstromen geregistreerd in de kapitaalbalans worden vooral gepercipieerd als "compensatorisch". Hiertegen formuleren de monetaristen een globale vraag- en aanbodtheorie van deviezen.

In de monetaristische visie op betalingsbalans en op wisselkoersverhoudingen wordt het marktbegrip dus uitgebreid. Niet alleen goederen en diensten, maar ook financiële activa (geld, aandelen, obligaties, overheidspapier) worden via de transnationale geld- en kredietmarkt geruild. Ingezeten van land A kunnen de geld- en kapitaalactiva van land B verkiesen boven deze van de eigen markt en omgekeerd. Trouwens, in de transnationale geld- en kredietmarkt noteert men voortdurend verschuivingen in de portfoliocompositie. Deze portfolioherschikkingen veroorzaken een onophoudende verandering in vraag en aanbod van deviezen en bepalen, samen met de handelsbalansstromen, de wisselkoersverhoudingen.

In de vele varianten van de monetaristische visie kan men twee types onderscheiden :

- a. Het model met benadrukking van de globale financiële activa (*asset market approach*).

R. Dornbusch kan worden beschouwd als pionier bij het uitwerken van een wisselkoersmodel waarbij de internationale vraag-

en aanbodverschuiving in financiële activa centraal staan (1).

Vraag en aanbod in de transnationale markt van financiële activa alsook de hieruit volgende verschuivingen in vraag en aanbod van deviezen, worden daar bepaald door de verschillende rendementsdrempels in de onderscheiden landen. Het begrip rendement (r) bestaat uit een objectief gegeven, met name de vigerende reële intrestvoet (r_*) en uit een subjectief element, met name de verwachtingen* aangaande de toekomstige opwaardering of afwaardering van de wisselkoers ($E\dot{e}$) :

$$r = r_* + E\dot{e}$$

In deze vergelijking drukt de objectieve component $r = r_*$ een vorm van internationale intrestpariteitstheorie uit.* Economische agenten zullen zich bij het aankopen van financiële activa vooral laten leiden door de internationaal comparatieve reële intrestvoeten. In de jongste jaren lag de reële intrestvoet relatief hoog in de Verenigde Staten, met het gevolg dat de Amerikaanse portefeuillaarden zeer gegeerd waren, zodat zich een markt van krachtige dollarvraag en klimmende dollarprijs ontwikkelde.

In het portfoliomodel wordt het objectieve element (internationale reële intrestmarkt) gecorrigeerd door het subjectieve element $E\dot{e}$: dit zijn de verwachtingen m.b.t. de toekomstige wisselkoers van de betrokken financiële waarden. Het model van Dornbusch, alsook de overige portfoliomodellen trachten deze subjectieve factor te recupereren onder de vorm van de rationele verwachtingstheorie. Maar tot op zekere hoogte formuleren deze modellen een tautologie : wisselkoersschommelingen worden ten enen dele bepaald door reële verschillen in intrestvoeten tussen de verschillende landen en ten anderen dele door verwachtingen over toekomstige wisselkoersen !

(1) Voor een meer omstandige analyse wordt verwezen naar R. Dornbusch, *Open Economy Macroeconomics*, New York, 1980. Ondertussen heeft zich op basis van dit paradigma een florissante industrie van modellenbouw ontwikkeld. Een goed overzicht kan men vinden in T. Humphrey & E. Keleher, *The Monetary Approach to the Balance of Payments, Exchange Rates and World Inflation*, New York, 1983.

De globale monetaristische functie voor wisselkoersbepaling ziet er dus als volgt uit :

$$\dot{e} = f(\dot{p}, \dot{r})$$

Hierbij zijn de volgende elementen belangrijk :

- inflatieniveauverschillen in de prijzen van goederenstromen : voor de handelsbalans ;
- reële intrestvoetverschillen, gecorrigeerd door verwachtingen inzake toekomstige wisselkoersevoluties : voor de kapitaalbalans.

Bij de uitwerking van deze modellen werd heel wat aandacht besteed aan de vraag of de wisselkoersmarkten, in het kader van de transnationaal vervlochten geld- en kapitaalmarkten, niettegenstaande de hevige schommelingen wel efficiënt werken. Immers, de analisten die de vrije wisselkoersmarkten als onstabiel beschouwen, d.w.z. als inefficiënt, stellen dat ze door b.v. supranationale instanties moeten gemanaged of in bepaalde bandbreedtes moeten worden gekanaliseerd (door b.v. wisselkoersakkoorden zoals het EMS).

Tegenover deze efficiëntievraag formuleren de modellenbouwers hun axioma van de rationele verwachtingen : de wisselkoersschommelingen zijn het gevolg van een efficiënte, (d.w.z. rationele verwerking van marktinformatie door de economische agenten. De schommelingen moeten dus gepercipieerd worden als efficiënte verwerking van nieuwe en toekomstige marktinformatie. Het internationaal financieel en monetair systeem kan het in hun denkwereld dus best stellen zonder supranationaal management, om b.v. schommelingen binnen bepaalde bandbreedtes te houden. Volgens hen volstaat een adequate nationale geldvolumepolitiek.

Maar ook de meest finzinnige verwachtingsmodellen komen er niet toe de door basisvariabelen uit de reële sfeer onverklaarbare wisselkoersschommelingen en trendverschuivingen tussen kernmunten (zoals b.v. tussen dollar, mark en yen) te duiden. De internationale financiële markten worden ook beïnvloed door "irrelevante" informatie die in de modellen bestempeld worden als "*noises, rumors*" (1). De marktparticipanten kunnen dus ook verkeerde reacties hebben. De evolutie der wisselkoersen kan dus in bepaalde gevallen afwijken van de te verwachten evolutie vanuit de basisvariabelen.

(1) Vooral J. Frenkel heeft deze *irrelevante* schokgolven bestudeerd.

b. Het mondiaal monetarisme van McKinnon.

De internationale portfoliosamenstelling is bij R. Dornbusch zeer ruim opgevat : geld, plus intrestdragende activa zoals acties, obligaties, overheidspapier, enz., die perfect uitwisselbaar worden geacht. Deze perfecte uitwisselbaarheid, die hoofdzakelijk gedetermineerd wordt door de intrestpariteit, trekt McKinnon in twijfel. Volgens hem zijn alleen de munten perfect internationaal uitwisselbaar. De uitwisselbaarheid of de verschuivingen in de overige financiële activa verlopen reeds stroever. Als zuivere monetarist percipieert McKinnon vooral het geld als centrale transmissieschakel : economische agenten wisselen in fluctuerende wisselkoersen hun dollars om in mark of omgekeerd.

In dit uitgezuiverd model wordt de invloed van de intrestvoet dus afgezwakt (1). De onstabiliteit in de wisselkoersverhoudingen wordt hier bepaald door "*international currency substitution*". De geldvolumenorm ($\dot{m} = \dot{y}$) wordt terug centraal gesteld, maar dan op mondiaal vlak in plaats van alleen op nationaal vlak.

De beleidsimplicaties zijn duidelijk : een nationale monetaire politiek alleen, kan geen internationale stabiliteit brengen. Hiervoor is een gezamenlijke, d.w.z. supranationaal gecoördineerde geldvolumepolitiek vereist. Het Friedman monetarisme is een nationaal monetarisme. In het Friedman model is er dus weinig aandacht ingebouwd voor internationale financiële en monetaire impulsen en invloeden. Hieraan wil McKinnon verhelpen bij middel van zijn mondiaal monetarisme : zelfs de dominante economie (de Verenigde Staten) kan zich in onze open wereld niet meer afschermen van de internationale financiële en monetaire impulsen.

Vanuit zijn mondiaal monetarisme formuleert McKinnon een pleidooi voor een internationaal gemanaged monetair systeem. Het overschakelen naar een meervoudige valutastandaard zou de wisselkoersstabiliteit tussen de munten der kernlanden verhogen. De oprichting van een valutablok van kernmunten (b.v. van dollar, mark, yen, enz.) veronderstelt evenwel een gemeenschappelijke politiek inzake regeling van geldhoeveelheid. Immers, de oprichting van het Europees Monetair Systeem toont duidelijk aan dat een louter wisselkoersakkoord i.v.m. bandbreedtes ontoereikend is om het systeem van onstabiliteit te vrijwaren.

Maar het supranationaal management van de geldpolitiek veronderstelt

(1) R. McKinnon, *An International Standard for Monetary Stabilization*, Cambridge, 1984.

een inperking van de nationale soevereiniteit in een essentieel element van het monetair en economisch beleid. Hiertoe zijn zelfs de lidstaten van het EMS nog niet gekomen. Het is dus sterk de vraag of een supranationale geldpolitiek met de Verenigde Staten erbij, politiek haalbaar is. Tot heden blijven niet alleen de EMS-landen maar ook de Verenigde Staten een politiek van nationaal monetarisme voeren.

Het ogenblik lijkt ons nu gekomen voor een evaluatie van de monetaristische renaissance.

In de door inflatie oververhitte volkshuishoudingen van de jaren zeventig is de herbenadrukking van een stabiele geldvolumenorm een gezonde theoretische reflex op het economisch gebeuren. De veralgemeende stagflatie in de kernlanden van het westen heeft ondermeer aangetoond dat overdadige monetaire stimulering de economische groei scheef trekt en in de kiem kan smoren. Maar in onze economieën, met hun complexe financiële opbouw, is de eenvoudige geldvolumepolitiek een te eenzijdig instrument gebleken om het globale geld- en kredietaanbod precies te regelen. De omloopsnelheid (liquiditeitsvoorkeur) is in werkelijkheid ook minder stabiel dan in de modellenwereld der monetaristen.

Ook de nieuwe visie op betalingsbalans en wisselkoersverhoudingen heeft door de hogervermelde verruiming der perspectieven (van handelsbalansstromen naar globale voorraadverschuivingen) een inzichtelijker theorievorming gebracht. Maar ook in deze formele modellenwereld worden wezenlijke factoren van institutionele aard onvermeld en dus buiten beschouwing gelaten.

Bij de studie van de trendverschuiving en volatiliteit van wisselkoersen en intrestvoeten, die vaak doorschieten (*overshooting*) beneden of boven evoluties die vanuit de basisvariabelen voorspelbaar zijn, kan men het ongelijk machtsgevoel van de verschillende economieën in het geheel moeilijk wegdenken. Belangrijk hierbij is de asymmetrische invloed van de Amerikaanse economie in het geheel van de westerse zone.

Het begrip asymmetrie verwijst hier naar de ongelijke impact van de Amerikaanse economie, bekeken vanuit enkele basisindicatoren. De Verenigde Staten vertegenwoordigen nu nog 22 % van de wereldproduktie, maar hun export betekent slechts 12 % van de wereldexport. Door het feit dat de westerse zone de dollar als sleutelvaluta overnam, is het gewicht van de Verenigde Staten op financieel-monetair vlak veel belangrijker. Ongeveer 55 % van de wereldhandel (ondermeer de volledige oliehandel van OPEC en heel wat andere grondstoffen) wordt in Amerikaanse dollars verhandeld. De westerse geld- en kapitaalmarkt bestaat voor ruim 60 % uit Amerikaanse of eurodollarwaarden. En 75 % van de reserves der westerse centrale banken is samengesteld uit dollarpapier.

De wisselkoers van de dollar alsook de Amerikaanse intrestvoeten hebben dus op de rest van de zone een veel ingrijpender impact dan alleen de relatieve waarde van hun nationaal produkt of hun export (d.w.z. de reële sfeer) zou verlenen. Sinds het Bretton Woods systeem met vaste pariteiten vervangen is door een systeem van zwevende valuta, is de toegenomen onstabieliteit van de wisselkoersen als belangrijke stoorfactor gaan wegen op de ontwikkeling van de internationale economische kringlopen.

Deze asymmetrische werking had als gevolg dat van 1974 tot 1979 de dollarafbrokkeling doorschoot beneden zijn basistrend, gevolgd door een doorgeschoten dollaropwaardering. De Verenigde Staten trekken sinds 1980 aanzienlijke financiële activa aan uit de rest van de wereld, niettegenstaande belangrijke deficits in hun nationaal budget en in hun handelsbalans. De rest van de wereld geeft de Verenigde Staten dus letterlijk en figuurlijk "krediet". Dit heeft voor gevolg dat hun munt opwaardeert, mede aangezogen door de hoge intrestvoeten in de in toom gehouden nationale geldcreatie.

Elk ander land van de westerse zone zou (met dezelfde budgettaire en internationale handelsdeficits) zijn wisselkoers zien afbrokkelen. De dominante positie van de Verenigde Staten in de internationale geld- en kapitaalmarkt, alsook het feit dat de dollar sleutelvaluta is voor de rest, maakt dat zij hierin vrijer uitgaan. Het vertrouwen in het Reaganbewind werkt dus meer dan proportioneel door in de opwaartse beweging; zoals het vroegere wantrouwen in de Ford en Carter periode disproportioneel doorschoot naar beneden. Zo wordt ondermeer ook de opwaardering van de Duitse mark afgeremd, door het wantrouwen van de internationale beleggers tegenover de politieke ontwikkelingen in Duitsland, niettegenstaande een heropleving van de economie: door de lusteloze beleidsvoering van de meerderheidspartijen, door de politieke schandalen, door het assertiever optreden van het groene front, door de vrees voor finlandisering op geopolitiek vlak, enz.

Ook op louter theoretisch vlak rijzen er vanuit de monetaristische modellenwereld problemen. De monetaristen werken met een diffuus model. In hun disciplinaire matrix laten zij de steek vallen van het allocatieve detail der deelmarkten. Daarenboven zien zij de financieel-monetaire sfeer als doorslaggevend in het reilen en zeilen van een economie. Het invlechten van de nationale en internationale financieel-monetaire variabelen in de economische denkwereld was een correcte impuls. Maar de monetaristische denkwereld is nu doorgeschoten naar het andere uiterste. De produktiviteitsontwikkeling, de inkomensvorming en haar verdeling verlopen in werkelijkheid niet zo automatisch en soepel als in hun macro-modellen wordt gesteld. In de reële sfeer ontwikkelen de basisvariabelen alleszins trager en stroever dan in de financieel-monetaire boven-

bouw. Door het inbouwen van eenzelfde reactiesnelheid voor beide sferen, d.w.z. door het verwaarlozen van de institutionele matrix verliezen deze modellen een goed deel van hun werkelijkheidsrelevantie.

VII. DE HEROPBLOEI VAN DE OOSTENRIJKSE SCHOOL

Toen de jonge Friedrich von Hayek in het begin van de jaren dertig overkwam naar de London School of Economics lanceerde hij er een intellectuele uitdaging tegen de in Cambridge heersende neomarschalliaanse traditie, vertegenwoordigd door Keynes. In de daaropvolgende paradigmaverschuiving verwekt door de *General Theory*, verloor Hayek het pleit. En in de naoorlogse neokeynesiaanse hoofdstroom ging het Oostenrijkse erfgoed een lange komkommertijd tegemoet.

Maar toen halfweg de jaren zeventig de feilen hiervan wereldkundig werden en het monetaristisch bevruchte neoklassiek evenwichtdenken de geesten begon te veroveren, kwam het in de Verenigde Staten tot een krachtige herleving van de Oostenrijkse traditie. Deze brengt een filosofische herbezinning over het economisch handelen. De Oostenrijkse praxeologie situeert het economisch handelen in de concreet historische tijd. Hierin is de informatie van de economische agenten per definitie schaars en zijn de markten gefragmenteerd. De Oostenrijkse praxeologie trekt ten strijde tegen alle denkscholen die het economisch handelen inkapselen in wrijvingsloze, d.w.z. logische tijdscategorieën.

Hayek heeft rond het Oostenrijks paradigma een jonge groep gevormd met de strijdbaarheid van een jonge secte. Bij de hedendaagse Oostenrijkers zijn als voornaamste te vermelden : I. Kirzner, L. Lachman, D. Armantano, M. Rothbard en G. O'Discroll. Zij animeren in Menlo Park (Californië) een actief "*Center for Humane Studies*" en organiseren een indrukwekkende publicatiestroom (1).

In hun geschriften kruisen de hedendaagse Oostenrijkers regelmatig de degen :

- met de neokeynesianen, tegen het functionalistisch reductionisme van hun aggregatieve macro-economie ;
- met de econometristen van alle slag, tegen de beperktheid van hun cijferpositivisme ;
- met de monetaristen, tegen hun onkritisch rationalisme.

(1) Voor een algemeen overzicht wordt verwezen naar E. Golan, *The Foundations of Modern Austrian Economics*, Kansas, 1976 en L. Spadaro, *New Directions in Austrian Economics*, Kansas, 1978.

De jonge Oostenrijkers profileren zich graag als de intellectuele nazaten van de renaissance scholastiek van Salamanca. Deze ligt aan de oorsprong van de subjectieve waardeleer. Dit humanistisch subjectivisme heeft hen op het einde van de negentiende eeuw een andere weg doen opgaan dan het rationaliserend marginalisme van Marshall en van het algemeen evenwichtsdenken van Walras.

1. In het radicaal personalisme van de jonge Oostenrijkse School staan de interacties tussen de economische agenten centraal. De economische handelingen van de ontelbare economische agenten steunen op zeer verschillende keuze-alternatieven en voorkeuren. Deze door individuen gestuwde gedragsrelaties zijn onmogelijk te herleiden tot constante parameters. De positivistisch ingestelde economie die het toch waagt, kan dit alleen doen op statistisch materiaal, d.w.z. *ex post*. Hiermede bekomen zij alleen "tot historie verstijfde kennis".

In de Oostenrijkse denkwereld komen, voor wat de toekomst betreft, geen (constante) parameters voor. Er zijn alleen variabelen. Over de toekomst heerst vooral onzekerheid : "*the future is unpredictable*". Het is een in wezen dynamische visie op het economisch gebeuren.

2. Het samenballen van de ontelbare en caleidoscopische handelingen in statistisch geobjectiveerde macro-economische aggregaten berust dus op zand. Want in de concrete werkelijkheid gaat het niet over interactie tussen aggregaten. Het economisch gebeuren wordt immers gestuwd door interactie van economische agenten.

De macro-economie is in feite een "*one product economy*". Zij brengt een te grote vereenvoudiging van de gedifferentieerde produktiecyclus. De Oostenrijkers werken met verschillende departementen (het departement van de investeringsgoederen, van de intermediaire goederen, van de finale goederen, de financiële sector, enz.) met kenmerkende verschillen in ontwikkelingstijd. De Keynesiaanse families en ook de monetaristen werken met een homogeen (logisch) tijdsbegrip. Dit is volgens de jonge Oostenrijkers een manneling van belang.

3. De Oostenrijkers formuleren een eigen visie op de rol van de informatie en over de verwachtingen van de economische agenten.

De informatie is uiteraard beperkt met als gevolg dat de markten per definitie gefragmenteerd zijn. De interactie tussen vragers en aanbieders wordt er niet automatisch naar evenwichtstoestanden gestuwd. De tot op zekere hoogte ongecoördineerde interactie leidt veeleer van het ene onevenwicht naar het andere. Het is in wezen een "*economics with error*".

De rationalisering van de verwachtingen, die neerkomt op een formeel evenwichtsstreven in de markten, wordt beschouwd als

een werkelijkheidsvreemde "*deus ex machina*".

De economische wetenschap kan dus wel (*ex post*) de samenhangen verklaren. Maar zij kan slechts onder groot voorbehoud voorstellen. In hun denkwereld is er dus geen plaats voor modellenbouw op basis van wankelende "*ex ante*" parameters. Uit deze disciplinaire matrix volgt ook een eigen visie op het wezen en de rol van de econoom in de samenleving.

De naoorlogse ontwikkeling van de economische wetenschap naar beleidswetenschap ging gepaard met een rolverschuiving bij tal van economen: van kritisch ingesteld analist naar pragmatisch ingesteld technocraat. De jonge Oostenrijkers beschouwden deze op *engineering* ingestelde professionelen als "*apprentis sorciers*"...

Op het vlak van het beleid zijn de jonge Oostenrijkers vanuit hun radicaal personalisme voorstanders van de ruimst mogelijke vrijheid van handelen voor de economische agenten. Zij zijn dus voor een minimum aan overheidsingrijpen. De extreme versie van deze vrijheidsidee heeft in de Verenigde Staten intellectueel voedsel gegeven aan de beweging die zich als "*libertarian*" bestempelt.

VIII. DE AANBODECONOMEN

De jongste paradigmabloesem van onze wetenschap heeft zich aangekondigd onder de naam van aanbodeconomie. Hieruit kan men reeds afleiden dat deze denkrichting vooral de functionering van de aanbodzijde van het economisch gebeuren belicht. Dit in tegenstelling tot de neokeynesiaanse benadrukking van het vraagmanagement (1). In hun mens- en maatschappijvisie hebben de aanbodeconomen zich geïnspireerd van het radicaal personalisme der jonge Oostenrijkers.

Maar de aanbodeconomie stelt zich niet tevreden met analyse. Zij richten hun inspanning op een voor hen wenselijke omschakeling van het economisch beleid. De aanbodeconomen voeren terug de economische agenten als mensen van vlees en bloed ten tonele. Deze moeten het immers door hun arbeid en inzet allemaal waarmaken. Volgens hen heeft de overheid met haar fijnmazig net van administratieve verordeningen en reglementeringen de flexibiliteit van het dynamisch ondernemen aan banden gelegd. De overheidsbureaucratie heeft hiermede een verstroeving van ons economisch bestel veroorzaakt. Er is dus een ongunstig klimaat ontstaan voor creatief werken, voor risico nemen, voor innoveren en voor ondernemen.

- (1) Arthur Laffer wordt algemeen als voorman van de aanbodeconomen beschouwd. Een overzichtelijk beeld kan men vinden in de Preadviezen van de Nederlandse Vereniging voor Staathuishoudkunde over *De Economie van het Aanbod*, Stenfert Kroese, 1983; als ook in de notulen van de conferentie georganiseerd door de Federal Reserve Bank of Atlanta, *Supply-side Economics in the 1980s*, Atlanta, 1982.

Door de overmatige uitbouw van de overheidsbureaucratie en haar administratieve verordeningen zijn de marktprikkels uitgaande van vergoedingsstelsels sterk aan banden gelegd. Hierdoor beginnen vele economische agenten loom te reageren en de arbeidsinspanning verslapt. De meest actieven wijken uit naar de grijze sector. De boodschap van de aanbodeconomen is duidelijk gericht op het afslanken van de buitensporig uitgegroeide overheidssector, zodat de economische agenten en de marktsector terug meer ruimte krijgen om dynamisch op te treden.

De verregaande verstaatsing (socialisering) van de westerse economie heeft haar groeistimulansen gefnuikt. Zij heeft tevens geleid tot een institutionalisering van knelpunten. Om deze verstarring te doorbreken is volgens de aanbodeconomen een verregaande overheidsderegulering nodig die meer ruimte laat voor de ontwikkelingskansen van de marktsector. Zoals de jonge Oostenrijkers zien zij de vrije markt, niettegenstaande haar tekorten, nog als een meer betrouwbaar coördinatiesysteem dan de overheidsgereguleerde economie.

Als kroonstuk van hun beleidsombuiging zien ze een ingrijpende verlaging van de fiscale en parafiscale belastingsdruk. Dat dit tot tijdelijke budgetdeficits kan aanleiding geven is hen geen grote zorg. Deze overheidsdeficits zullen door de verhoging der stimulansen wel wegsmelten. De aanbodeconomen tooien zich dan ook graag met de term *"incentive oriented economics"*.

Hun analyse berust op volgende stellingen :

1. De kloof tussen de totale arbeidskosten gedragen door de werkgevers en het nettoloon dat de werknemer ontvangt, is te groot geworden. Dit heeft een dempend effect op de groeikansen (winsten) van de ondernemingen en is prikkelverzwakkend voor de werknemers. In de welvaartsstaat is door de sociale transfers het verschil tussen werken en niet werken te klein geworden.
2. De Laffercurve stelt dat eens het optimum aan belastingsdruk is overschreden, de marktsector in het nauw gedreven wordt (*crowding out*). Met het gevolg dat de globale belastingsmiddelen zullen verminderen. De westerse economieën zijn dit optimum reeds voorbij.

In wezen stuurt de aanbodeconomie aan op de relatieve afbouw van de collectieve sector om meer ontwikkelingsruimte te laten voor de marktsector. De beleidsoplossingen zijn gevarieerd en behelzen ondermeer :

1. De indexering van de marginale aanslagvoeten, om de door de inflatie gestuwde *"bracket creep"* te neutraliseren. In een progressief uitgebouwd systeem van inkomensbelasting werkt de

inflatie als een stille belastingsverhoger. De inkomenstrek-
kers worden geleidelijk opgelift tot hogere marginale aanslag-
voeten, zodat zelfs een verhoging van het bruto-inkomen kan
leiden tot netto-koopkrachtsverlies.

2. De progressiviteit van de belastingen afzwakken.
3. De vennootschapsbelasting milderen ter stimulering van de in-
vesteringen.
4. De arbeidsmarkt ontstroeven en de arbeidsmotivatie van de
werkende bevolking bevorderen. Hier raken de aanbodeconomen een
wezenlijke prikkel in de arbeidsmarkt. Volgens hen is de loon-
en weddewaaier in onze overlegeconomieën te nauw toegehaald.
De beloningswaaier is weggegroeid (weggereguleerd) van de
reële produktiviteitsverhoudingen. De relatieve beloningsver-
houdingen tussen de verschillende categorieën arbeid (geschool-
de, ongeschoolde, enz.) alsook tussen dynamische en stagnerende
bedrijven moeten terug meer afgestemd worden op de reële markt-
verhoudingen en de verantwoordelijkheden van de economische
agenten.

Op het vlak van de monetaire politiek delen de aanbodeconomen
niet het vertrouwen in de geldvolumebeheersing van de monetaristen.
Zij willen weg van de papieren (dollar) standaard. Deze is vol-
gens hen teveel afhankelijk van politieke fiats. Zoals J. Rueff,
daarin ondersteund door de Gaulle in de jaren zestig, stellen de
aanbodeconomen een terugkeer voor naar een edele metaalbasis, met
name de gouden standaard.

De herbenadrukking van de groeistimulansen die verscholen liggen
in een bestel met vrijere armslag en met minder drukkende fiscale
lasten is, rekening gehouden met de verregaande verstaatsing (so-
cialisering), een heilzame invalshoek. Maar ook de individuele
vrijheid heeft haar maatschappelijke grenzen. De maatschappelijke
kontekst van de economische handelingen wordt onvoldoende in
acht genomen door de jonge Oostenrijkers en door de aanbodeconomen.
Het radicale individualisme dat beide denkscholen kenmerkt is ook
niet vrij van ideologische eenzijdigheid. Deze wordt manifest niet
alleen door de veronachtzaming van collectieve behoeften (goederen
en diensten) maar ook van maatschappelijke conflicten in hun denk-
systeem. Het dogmatiseren van de individuele vrijheid is dus even
problematisch als de verheerlijking van de sociopolitieke bijstu-
ring vanwege de overheid.

IX. NABESCHOUWINGEN

In deze korte schets hebben we de naoorlogse economische denkscholen vanuit hun paradigmatische wortel of hun disciplinaire matrix ontleed (1). Ook hun onderliggende visie op mens en maatschappij is hierbij in het blikveld gebracht.

Hieruit blijkt dat de ontwikkeling van het economisch denken niet precies het schema van Kuhn's wetenschappelijke (r)evolutie volgt. De ontwikkeling van de economische wetenschap is minder een historische opeenvolging van paradigma's dan wel een gelijktijdig rivaliseren tussen verschillende ideologische families. Economie is een mens- en maatschappijwetenschap, met het gevolg dat de ideologische voorkeuren (d.w.z. de opvatting over mens en maatschappij) zwaarder doorwegen dan in de zogenaamde *exacte wetenschappen*. De kennissociologische doorlichting, die een verheldering brengt van deze voorkeuren lijkt ons dan ook, naast de wetenschapsfilosofische, een niet te verwaarlozen invalshoek.

De paradigmakiemen van de hier besproken denkscholen zijn vaak naspeurbaar tot in een ver verleden. Heel wat inzichten gebracht door de monetaristen kan men ietwat primitiever geformuleerd reeds lezen in de zestiende eeuw. En het is even duidelijk dat het mercantilisme ideeën heeft geleverd voor de keynesiaanse families. De jonge Oostenrijkers verklaren nazaten te zijn van de humanistische scholastiek, enz. Bij de structurering van hun perceptie en als richtsnoer voor hun handelen hebben analisten en beleidsmensen dus vanouds een ruime keuze. Het is een fascinerende bezigheid na te gaan op welk moment en gestuwd door welke voorkeuren het ene paradigma tijdelijk hoofdstroom wordt, terwijl andere in de verdrukking komen.

Vanuit hun paradigma formuleren de verschillende denkscholen slechts partiële theorieën. Zij zetten enkele deelaspecten van het economisch gebeuren scherp in focus. De overige laten zij in onderbelicht en dus in het vage. Wie de economische verschijnselen in hun totaliteit wil vatten, doet er goed aan ze te analyseren vanuit verschillende invalshoeken.

In werkelijkheid laten heel wat economen zich niet inkapselen in deze zuivere denkcategorieën. Zij stellen zich persoonlijker op en vormen hun eigen *systeem* met ideeëngoed afkomstig uit verschillende denkscholen. Maar het leek ons nuttig de denkwereld van de theoretische "*trendsetters*" duidelijk te profileren.

(1) De neomarxistische en andere radicale stromingen werden hier buiten beschouwing gelaten.

Vanuit de wetenschapsfilosofie waait een sceptische wind tegen het positivisme en tegen het klassiek rationalisme. In de neo-klassieke en monetaristische denkwereld schijnt Poppers stelling over de feilbaarheid van de menselijke rede nog niet doorgedrongen te zijn. Op de naoorlogse positivistische roes (econometrie, modellenbouw, enz.) is sinds kort wel een kentering naar een soberder aanpak merkbaar. Maar voor vele hedendaagse economen is ons vak vooral een florissant bedrijf van toegepaste statistiek. Dit vinden we een te schrale opstelling.

Door een meer kritische ondervraging van het gehanteerde begrippenapparaat en meer aandacht voor de institutionele matrix van het economisch gebeuren, zou het economiebedrijf er inzake inzichtelijkheid en beleidsrelevantie flink bij winnen.

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN

- 1976 — 1. Louis BAECK, De inflatoire groeimachine. (uitgeput)
 2. Paul DE GRAUWE, Theo PEETERS, De recente inflatie : een structureel of een monetair probleem ? (uitgeput)
- 1977 — 3. Karel TAVERNIER, Krachtlijnen voor een Belgisch stabilisatiebeleid. (uitgeput)
 4. Paul DE GRAUWE, Korporatisme en werkloosheid. (uitgeput)
 5. Paul VAN ROMPUY, Enkele structurele aspecten van de crisis.
 6. Louis BAECK, Naar een nieuwe groeicyclus met een ander groeipatroon.
- 1978 — 7. Louis BAECK, Politiek verantwoordelijk handelen en socio-economisch optimum. (uitgeput)
 8. Paul DE GRAUWE, Bureaukratische controle en het economisch systeem.
 9. Paul VAN ROMPUY, Guido DE BRUYNE, De regionalisatie economisch bekeken.
 10. Louis BAECK, De nieuwe internationale economische orde en haar kritische tegenhangers. (uitgeput)
 11. Theo PEETERS, Economisch federalisme : lessen uit het buitenland.
 12. Dirk HEREMANS, Economische autonomie en economische unie, krachtlijnen voor een duurzame oplossing.
- 1979 — 13. Paul DE GRAUWE, Arbeidsduurvermindering en tewerkstelling.
 14. Economisch Federalisme. (uitgeput)
 Deel I : Financiële middelen en herverdeling, Paul VAN ROMPUY, Albert VERHEIRSTRAETEN, Regionale Hervordelings- en Financieringsstromen.
 Theo PEETERS, Financiële middelenvoorziening voor gemeenschappen en gewesten.
 15. Economisch Federalisme.
 Deel II : Organisatie en bevoegdheden, Dirk HEREMANS, Verkaveling van bevoegdheden en economische unie.
 Vic VAN ROMPUY, Economisch stelsel en verdeling van bevoegdheden.
- 1980 — 16. Guy CLEMER, Karel TAVERNIER : Tewerkstelling en inkomensmatiging in België : een onvermijdelijke keuze.
 17. Louis BAECK, Lokomotief strategie : met stoom uit de Eurovalutamarkt. (uitgeput)
 18. Michel DOMBRECHT, Theo PEETERS, Sanering van de overheidsfinanciën : gevaarlijk of onvermijdelijk ?
- 1981 — 19. Paul DE GRAUWE, Marcia DE WACHTER, Produktie, tewerkstelling en verdeling. Een neo-liberale benadering.
- 1981 — 20. Louis BAECK, De jaren tachtig in perspectief. (uitgeput)
- 1981 — 21. Paul VAN ROMPUY, Patrick VAN CAYSEELE, Raming van de ge-regionaliseerde lopende rekening van de overheid in 1979.

Te verkrijgen bij het Centrum voor Economische Studiën
 E. Van Evenstraat 2b, 3000 Leuven

Prijs per aflevering : 70 F.
 P.C. : 000-0544830-78

- 1981 — 22. Paul DE GRAUWE, Loonkosten, energiekosten en kapitaalkosten. België gedurende 1970-1980. (uitgeput)
23. Frans SPINNEWYN, Een verzekeringstechnische benadering van de werkloosheidsverzekering.
- 1982 — 24. Louis BAECK, Herstelbeleid, vroeger en nu.
25. Paul DE GRAUWE, Marc JANSSENS, Aanbodeconomische effecten van de belastingdruk in België.
- 1983 — 26. Paul DE GRAUWE, Guy VERFAILLE, Linkse en rechtse gezondheidsindicatoren van de Belgische Economie.
27. Louis BAECK, Hoe de crisis ombuigen.
28. Paul VAN ROMPUY, Maatschappelijke keuze en economische crisis.
29. Vic VAN ROMPUY, Erik SCHOKKAERT, Begrotingstekorten, Rentelasten en Openbare schulden in België. Een kijk op halflange termijn.
- 1984 — 30. Dirk HEREMANS, Hans GEEROMS, Marktsector en budgetsector in België. Grenzen aan het overheidsbeslag ?
- 1984 — 31. Paul DE GRAUWE, Guy VERFAILLE, Zijn de rentelasten van de overheidsschuld ondraaglijk geworden ?